

Àmbit social i criminològic

Ajuts a la investigació 2012

Regressió a segon grau: causes i conseqüències

Autors

Josep Cid Moliné
Beatriz Tébar Vilches

Amb la col·laboració de:
Aina Ibàñez i Roig

Any 2013

Regressió a segon grau: causes i conseqüències

Josep Cid Moliné
Beatriz Tébar Vilches

Amb la col·laboració de:
Aina Ibàñez i Roig

El Centre d'Estudis Jurídics i Formació Especialitzada ha editat aquesta recerca respectant el text original dels autors, que en són responsables de la correcció lingüística.

Les idees i opinions expressades en la recerca són de responsabilitat exclusiva dels autors, i no s'identifiquen necessàriament amb les del Centre d'Estudis Jurídics i Formació Especialitzada.

Avís legal

Aquesta obra està subjecta a una llicència de [Reconeixement-NoComercial-SenseObraDerivada 3.0 No adaptada de Creative Commons](http://creativecommons.org/licenses/by-nc-nd/3.0/deed.ca) el text complet de la qual es troba disponible a <http://creativecommons.org/licenses/by-nc-nd/3.0/deed.ca>

Així doncs, es permet la reproducció, la distribució i la comunicació pública del material, sempre que se citi l'autoria del material i el Centre d'Estudis Jurídics i Formació Especialitzada (Departament de Justícia) i no se'n faci un ús comercial ni es transformi per generar obra derivada.

Agraïments

Aquesta recerca no s'hagués pogut dur a terme sense la col·laboració de la Direcció General de Serveis Penitenciaris i Rehabilitació que ens va aportar les dades estadístiques sobre regressió i que ens ha facilitat l'accés als expedients penitenciaris de les persones participants en la recerca. En particular, volem fer constar el nostre agraïment a Joan Pere Queralt, Cap del Servei de Medi Obert i Serveis Socials, que ens ha facilitat enormement el treball amb la seva disposició permanent per solucionar els nostres dubtes durant la recerca i que es va llegir i discutir llargament amb nosaltres una primera versió d'aquest informe, aportant valuosos suggeriments que hem considerat a la versió final. Juntament amb ell volem agrair a les persones de l'Administració penitenciària catalana que ens han ajudat en la tasca d'explicar als interns la recerca i aconseguir la seva participació i, en particular a: Dolors Basallo, Subdirectora de Tractament del Centre Obert de Lleida; Juanjo Buzón, coordinador de tractament de la unitat semioberta de Brians I, Lluís Fernández, Subdirector de Tractament del Centre Penitenciari Brians II; Jordi Gómez, responsable de l'àrea de Serveis socials d'Execució Penal de Barcelona; Joana González, directora de l'Unitat dependent de Can Consol; Quim López, coordinador de l'Equip Multidisciplinar del Centre Penitenciari Quatre Camins; Rosa Maria Martínez, Subdirectora de Tractament del Centre Obert I de Barcelona, Aurora Morell, Subdirectora de Tractament del Centre Penitenciari Ponent, Ricardo Sanchis, subdirector del Centre Penitenciari Brians I; Francisco Vicente, subdirector de Tractament del Centre Penitenciari Lledoners i Maribel Ruiz, pedagoga d'aquest centre; Misericòrdia Benavent, Subdirectora de Tractament del Centre Penitenciari de Tarragona; Núria Cusó, Subdirectora de Tractament del Centre Penitenciari de Dones de Barcelona, i a tota la resta de professionals tant de l'àrea de tractament com de vigilància que ens han facilitat l'accés als centres i el desenvolupament de les entrevistes. En tota la part d'explotació de les dades estadístiques, així com per qüestions logístiques, hem comptat amb la col·laboració d'Aina Ibàñez i Roig, tècnica de recerca del grup de *Criminologia aplicada a la penologia*. Per acabar, volem agrair a totes i a cadascuna de les persones entrevistades la disposició a compartir les seves vivències amb nosaltres.

Finançament

Aquesta recerca ha estat finançada pel CEJFE (Resolució JUS/2960/2011, de 21 de desembre, i JUS/1313/2012, de 22 de juny per la qual s'atorguen beques a la recerca, l'estudi i l'anàlisi en els àmbits de l'execució penal, la mediació penal, l'atenció a la víctima, l'Administració de justícia i el dret civil català), per l'AGAUR (Grup de recerca *Criminologia aplicada a la penologia*, 2009-SGR-01117) i s'integra en el projecte més ampli sobre *Factores explicativos del desistimiento y obstáculos a la reinserción* (Ministerio de Economía y Competitividad, DER2011-29229-C02-01).

Sumari

1. Introducció	8
2. Concepte i marc legal de la regressió de grau penitenciària.....	14
2.1 Concepte	14
2.2 El sistema penitenciari on s'insereix la regressió	15
2.3 Regulació de les causes i conseqüències de la regressió penitenciària.....	17
2.4 Procediment, revisió i òrgans competents en la regressió de grau.....	20
2.4.1 <i>La decisió administrativa de regressió de grau.....</i>	<i>21</i>
2.4.2 <i>La decisió judicial de regressió de grau instada pel Ministeri Fiscal</i>	<i>22</i>
2.4.3 <i>La revisió judicial de les resolucions de regressió de grau</i>	<i>22</i>
2.5 Tercer grau: classificació, règims de vida i establiments de compliment	24
2.5.1 <i>Requisits i formes de classificació en tercer grau</i>	<i>24</i>
2.5.2 <i>Règims de vida i establiments de compliment del tercer grau</i>	<i>28</i>
3. La legitimitat de la regressió.....	32
3.1 Raons criminològiques per limitar l'ús de la regressió	32
3.1.1 <i>Evidència criminològica en favor de l'alliberament esglaonat</i>	<i>32</i>
3.1.2 <i>El cost humà i econòmic de l'empresonament.....</i>	<i>38</i>
3.2 Un model constitucional garantista i rehabilitador de la regressió	39
3.2.1 <i>La protecció de la llibertat.....</i>	<i>39</i>
3.2.2 <i>El principi resocialitzador.....</i>	<i>40</i>
4. La pràctica de la regressió	43
4.1 Objectius i preguntes de recerca.....	43
4.2 Metodologia	44
4.2.1 <i>Població de la recerca</i>	<i>44</i>
4.2.2 <i>Tècniques d'obtenció de la informació.....</i>	<i>44</i>
4.2.3 <i>Tècniques d'anàlisi.....</i>	<i>46</i>
4.2.4 <i>Desenvolupament de la recerca</i>	<i>46</i>

4.3 Resultats.....	47
4.3.1 <i>Característiques demogràfiques i penitenciàries de la mostra</i>	47
4.3.2 <i>Infraccions</i>	48
4.3.3 <i>Prevenió de les infraccions</i>	52
4.3.4 <i>Procediment</i>	54
4.3.5 <i>Finalitats de la regressió (ús en clau de rehabilitació)</i>	59
4.3.6 <i>Afectació al desistiment</i>	60
4.3.7 <i>Conflictivitat</i>	61
4.3.8 <i>Percepció de legitimitat del personal penitenciari</i>	62
4.3.9 <i>Permisos post-regressió</i>	64
4.3.10 <i>Forma d'acabar de la condemna</i>	64
4.4. Discussió de les preguntes de recerca.....	65
4.4.1 <i>¿Respecta la pràctica de la regressió el model normatiu justificat?</i>	65
4.4.2 <i>¿Per quines raons les persones regressades no finalitzen la condemna en tercer grau o en llibertat condicional?</i>	68
5. Conclusions i propostes	71
5.1 Conclusions	71
5.2 Propostes.....	74
6. Bibliografia	77
7. Annexos	82
7.1. Annex 1. Plantilla d'anàlisi.....	82
7.2. Annex 2. Fitxa resum entrevista i valoració del cas.....	87

1. Introducció

La recerca que es presenta en aquest informe té com a objecte d'anàlisi la regressió a segon grau de persones condemnades a presó que estan complint la seva pena en règim obert.

Aquesta investigació neix d'una reflexió sobre una característica del nostre sistema d'execució de penes de presó que creiem que és preocupant: el fet que la transició esglaonada a la comunitat no sigui la forma normal d'acabar una pena de presó (Cid i Tébar, 2010a i b). Tal com es veu a la taula 1, les dades de Catalunya pel període 1996-2010 ens indiquen que un percentatge que no ha arribat mai a la meitat dels que finalitzen la seva condemna ho fa en règim de tercer grau o en llibertat condicional, és a dir, que aproximadament tres de cada cinc penats són excarcerats sense transició progressiva i, per tant, sense supervisió.

Taula 1. Forma d'acabar la condemna: primer grau, segon grau, tercer grau o llibertat condicional. Catalunya (1996-2010).

Any	N	1r-2n grau		3r grau		LC		3r grau + LC
		N	%	N	%	N	%	%
1996	4433	3174	71,6	370	8,3	889	20,1	28,4
1997	4014	2693	67,1	431	10,7	890	22,2	32,9
1998	3464	2276	65,7	439	12,7	749	21,6	34,3
1999	2710	1722	63,5	333	12,3	655	24,2	36,5
2000	2573	1636	63,6	307	11,9	630	24,5	36,4
2001	2441	1538	63,0	317	13,0	586	24,0	37,0
2002	2218	1543	69,6	187	8,4	488	22,0	30,4
2003	2194	1507	68,7	212	9,7	475	21,6	31,3
2004	2230	1497	67,1	281	12,6	452	20,3	32,9
2005	2248	1455	64,7	300	13,3	493	21,9	35,3
2006	2360	1481	62,8	354	15,0	525	22,2	37,2
2007	2574	1688	65,6	353	13,7	533	20,7	34,4
2008	2201	1283	58,3	396	18,0	522	23,7	41,7
2009	3201	2057	64,3	559	17,5	585	18,3	35,7
2010	3570	2258	63,2	701	19,6	611	17,1	36,8
1996-2010			65,3		13,1		21,6	34,7

Font: Direcció General de Serveis Penitenciaris i Rehabilitació (Conselleria de Justícia, Generalitat de Catalunya). Informació no publicada facilitada als autors.

El fet que la transició esglaonada a la comunitat no sigui la forma més habitual d'alliberament de les persones que compleixen una pena de presó resulta una realitat que mereix una reflexió crítica des de diverses perspectives. En primer lloc, hi ha una certa evidència empírica que els sistemes de transició esglaonada que es focalitzen en persones amb un risc consistent de reincidència i que aborden les seves necessitats criminògenes són més efectius per evitar la reincidència que l'alliberament sense cap mena de supervisió. En segon lloc, sembla defensable que les formes obertes de compliment d'una pena de presó faciliten en major mesura que les formes tancades les possibilitats de desenvolupament humà de les persones condemnades i causen un patiment menor en les famílies dels empresonats. Finalment, el cost que suposa una supervisió en tercer grau o en llibertat condicional és inferior al compliment d'una pena de presó en règim ordinari.

Si existeixen raons de pes per defensar que la transició esglaonada a la comunitat sigui la manera normal d'extingir una pena de presó, aleshores resulta pertinent interrogar-se per les raons que expliquen que la realitat estigui allunyada d'aquest ideal. Una recerca anterior orientada a altres objectius ens mostrava que, si bé la immensa majoria de les persones empresonades iniciava un procés de reinserció a partir dels permisos penitenciaris, quan existia un fracàs en aquest procés de reinserció resultava difícil disposar d'una segona oportunitat (Cid i Martí, 2011). Abans de plantejar la recerca actual, vam sol·licitar a la Direcció General de Serveis Penitenciaris i Rehabilitació les dades de revocacions de tercers graus per tal de verificar si, en efecte, la regressió del tercer grau podria comptar entre una les causes que expliquen que una majoria de persones extingeixi la seva condemna en segon grau de classificació.

La primera dada de la que disposem ens indica que existeix una taxa rellevant de tercers graus que són revocats, que tal i com indica la taula 2 es situa aproximadament en el 29% en el període 2006-2012¹.

¹ La forma de computar les regressions a l'estadística de la Direcció General de Serveis Penitenciaris i Rehabilitació difereix de la nostra que dona dades molt més baixes de regressió. pel període analitzat. A l'estadística de la Direcció es calcula el percentatge de regressions

Taula 2. Revocacions de tercer grau. Percentatge sobre persones en tercer grau. Catalunya (2006-2012).

Any	Tercer Grau N	Revocacions N	Revocacions sobre persones en tercer grau %
2006	1721	576	33,5
2007	1673	562	33,6
2008	1809	518	28,6
2009	1922	499	26,0
2010	1843	488	26,5
2011	1822	522	28,6
2012	1717	497	28,9
2006-2012			29,4

Font: Direcció General de Serveis Penitenciaris i Rehabilitació.
http://www.gencat.cat/justicia/estadistiques_serveis_penitenciaris

Nota: Persones classificades en tercer grau a 31 de desembre de cada any. Revocacions produïdes al llarg de l'any.

La segona dada rellevant és la relativa a com finalitzen la condemna les persones a les quals se'ls revoca el tercer grau. Per tal de disposar d'aquesta dada vam també demanar a la Direcció General de Serveis Penitenciaris la informació relativa a com finalitzen les condemnes les persones que van patir una regressió a segon grau en un any determinat. Es van demanar dades de població regressada el 2004 i 2005 per tal que hi hagués temps suficient per extingir la condemna. Els resultats que s'exposen a la taula 3 mostren que, aproximadament, 2 de cada 3 persones regressades finalitzen la seva pena de presó sense transició.

sobre el total de persones que en un any han passat pel tercer grau (sumant els classificats en tercer grau el primer dia d'any i les altes en tercer grau durant tot l'any). El problema que, al nostre parer, té aquest càlcul és que no considera les persones que causen baixa del tercer grau durant l'any del tercer grau (per acabar la condemna, passar a llibertat condicional o per regressió) i per tant minimitza el percentatge de regressions. Creiem que és més ajustat valorar el nombre de regressions sobre les persones que durant un any estan de mitjana en tercer grau. Donat que no disposem de la mitjana utilitzem com indicador la dada de persones classificades en tercer grau a 31 de desembre de cada any. V.
http://www.gencat.cat/justicia/estadistiques_serveis_penitenciaris/9_pob.html

Taula 3. Forma d'acabar la condemna de les persones que pateixen una regressió a segon grau. Catalunya. Persones regressades durant els anys 2004 i 2005.

Forma d'excarceració	N	%
Primer grau	20	2,0
Segon grau	686	67,9
Tercer grau	166	16,4
Llibertat condicional	130	12,9
Altres	9	0,9
Total	1.011	100

Font: Direcció General de Serveis Penitenciaris i Rehabilitació (Conselleria de Justícia, Generalitat de Catalunya). Informació no publicada facilitada als autors.

Nota: El total de regressats entre 2004 i 2005 és de 1146. Però hi ha 135 persones que en la data en què se'ns faciliten les dades (febrer de 2012) encara no han estat alliberades.

Arribats a aquest punt ens podem plantejar quin és l'impacte que tenen les regressions a segon grau en les taxes d'alliberament esglaonat. La taula 4 està construïda sobre la base de considerar quin seria el percentatge de persones que finalitzarien la condemna en tercer grau o en llibertat condicional en cas que aquestes regressions no s'haguessin produït. La conclusió és que aquesta taxa pujaria 14 punts percentuals, arribant a incloure a quasi la meitat de la població empresonada.

Taula 4. Impacte de la regressió a segon grau en les taxes de persones alliberades amb transició a la comunitat. Catalunya (2006-2010).

Any	Alliberats N	3r grau + LC		Revocacions que finalitzen en 1r o 2n grau N	3r grau o LC si no s'haguessin produït les revocacions %
		N	%		
2006	2360	879	37,2	403	54,3
2007	2574	866	34,4	393	48,9
2008	2201	917	41,7	362	58,1
2009	3201	1114	35,7	349	45,7
2010	3370	1312	36,8	341	49,0
2006-2010			37,2		51,2

Font: Taula construïda sobre la base de la informació continguda a les taules 2, 3 i 4.

Nota: Per calcular el nombre de revocacions que finalitzen en primer o segon grau s'ha multiplicat el nombre de revocacions que apareix a la taula 2 per 0,70 ja que és 70% el percentatge de persones regressades que acaben en primer o segon grau (v. taula 3).

Arribats a aquest punt, on s'ha pogut verificar que la regressió juga un paper determinant en el fet que la fi esglaonada o amb transició de la pena de presó no sigui la forma normal d'extingir una pena de presó a Catalunya, ja podem considerar justificada una recerca sobre l'aplicació de la regressió a segon grau.

La recerca que presentem respon a dos objectius principals. El primer objectiu consisteix en valorar si l'aplicació de la regressió resulta prou respectuosa d'un model garantista i rehabilitador de la regressió. Existeixen tant raons de caire criminològic com de caire jurídic per defensar que, de la mateixa manera que es postula que la pena de presó hauria d'utilitzar-se una vegada que s'han respectat les garanties procedimentals bàsiques i només quan no existeix un altre instrument apte per evitar la reincidència de la persona, també la regressió a segon grau –que suposa passar d'una situació de semilibertat a una situació de privació de llibertat– només hauria de ser usada quan resulta ser l'únic recurs del que es disposa per aconseguir redreçar l'objectiu rehabilitador de la pena privativa de llibertat (Cid, 2009).

El segon objectiu consisteix en esbrinar quines raons poden explicar que una vegada que la persona és regressada sigui tan difícil que acabi la condemna amb una transició a la comunitat. Es parteix de la hipòtesi que determinats factors que són conseqüència de la regressió, com un increment de la conflictivitat o una disminució de la motivació al canvi, han dificultat que l'administració penitenciària proposi a la persona un alliberament esglaonat.

La recerca es basa en l'anàlisi d'una població de persones, les que van ser regressades a Catalunya l'any 2011 i que finalitzaven la seva condemna a la segona meitat del 2012 (entre l'1 de juliol i el 31 de desembre). Els subjectes que compleixen amb aquests criteris d'inclusió són 52. S'ha escollit aquesta població de persones que són regressades al final de la seva condemna (entre la data de regressió i la data d'alliberament definitiu hi pot haver un mínim de 6 mesos i un màxim de dos anys) per tal que la regressió fos prou recent perquè la persona pogués recordar bé tant les causes que la van motivar com les conseqüències que li va comportar.

S'han utilitzat dues tècniques d'anàlisi: 1) un estudi de l'expedient penitenciari de l'intern, tant el que està en paper a la Direcció General de Serveis Penitenciaris i Rehabilitació com el que figura al Sistema d'Informació Penitenciària de Catalunya (SIPC), i 2) una entrevista semi-estructurada amb les persones que han estat regressades. De les 52 persones de la mostra, s'han pogut realitzar entrevistes a 39 persones (el 75%). S'han utilitzat les dues tècniques d'anàlisi perquè s'ha considerat que els objectius de la recerca requerien contrastar la informació generada pels professionals de la institució penitenciària amb la pròpia perspectiva de la persona que ha experimentat la regressió.

Aquesta recerca ha estat realitzada amb una finalitat eminentment pràctica. El nostre objectiu consisteix en poder plantejar millores en l'aplicació de l'ús de la regressió, de manera que només es recorri a aquest instrument quan sigui realment necessari, i d'aquesta manera puguin incrementar-se les taxes de condemnes que s'acaben en tercer grau o en llibertat condicional.

L'informe de recerca que segueix s'estructura de la següent manera. En el capítol 2 s'analitza la regulació jurídica de la regressió a segon grau per tal de posar de manifest que es tracta d'un sistema que dona un ampli marge de discrecionalitat als aplicadors del dret en l'àmbit penitenciari. En el capítol 3 s'aborda la discussió sobre els models normatius que han de guiar la regressió i s'aporten raons d'ordre criminològic i d'altres d'ordre jurídic per plantejar un ús de la regressió inspirat en principis garantistes i rehabilitadors. En el capítol 4 s'aborda la pràctica de la regressió, descrivint les preguntes de la recerca, la metodologia, els resultats i la discussió de les preguntes de recerca. Finalment, en el capítol 5 es destaquen les conclusions més importants de la recerca i es fan un conjunt de propostes dirigides a millorar la pràctica d'aquesta institució.

2. Concepte i marc legal de la regressió de grau penitenciari

2.1 Concepte

La regressió de grau pot ser definida com un instrument del sistema penitenciari consistent en un procediment administratiu que situa a un intern condemnat en un grau de classificació inferior del que es trobava com a conseqüència d'una involució en el seu procés rehabilitador. Aquesta definició ve determinada en el marc jurídic penitenciari espanyol vigent que fonamentalment es troba a la Constitució Espanyola (CE), al Codi Penal (CP), a la Llei Orgànica General Penitenciària (LOGP) i al Reglament Penitenciari d'àmbit estatal (RP). D'acord amb aquesta definició, la regressió de grau penitenciària:

- a) És un element del sistema penitenciari d'individualització científica que estableix la LOGP.
- b) És una forma i pressupòsit per arribar a una classificació en un determinat grau penitenciari. En aquest sentit, la regressió és la cara contrària de la progressió, la qual permet avançar en els graus de classificació del sistema penitenciari.
- c) És una eina del tractament penitenciari en tant que els seus preceptes d'aplicació es lliguen a l'avaluació de l'intern en relació amb el seu procés rehabilitador (art. 65.3 de la LOGP i 106.3 del RP).
- d) Suposa una limitació de l'àmbit de la llibertat i les relacions amb l'exterior en la mesura que la classificació en un grau inferior porta associada l'aplicació d'un règim penitenciari més restrictiu.
- e) És un procediment administratiu propi de l'activitat de l'Administració penitenciària ja que la decisió sobre la regressió correspon a aquest òrgan en primera instància, sense perjudici que sigui impugnable davant d'òrgans judicials (arts. 106.5 i 273.e del RP i 76.2.f de la LOGP).

En els apartats següents es desenvolupen els diferents trets del règim jurídic de la regressió penitenciària. De forma prèvia, és recomanable exposar les característiques del sistema penitenciari d'individualització científica en el qual s'insereix i es contextualitza la regressió de grau.

2.2 El sistema penitenciari on s'insereix la regressió

La LOGP estableix el sistema d'individualització científica com a marc de l'execució de les penes privatives de llibertat. Aquest sistema penitenciari separa en graus el compliment de les penes amb una lògica de progressivitat en l'àmbit de la llibertat associat a cada grau, de forma que l'avenç en els graus permet més contacte amb l'exterior. El nostre sistema penitenciari es compon de quatre graus de numeració consecutiva, l'últim dels quals és la llibertat condicional (art. 72 de la LOGP). Un altre tret essencial del sistema d'individualització científica és la vinculació de la classificació en cada un d'aquest graus a l'evolució de la persona condemnada en el tractament, entès com el procés d'abandonament de l'activitat delictiva i reinserció en la societat emprant tècniques pròpies de les ciències socials i de la salut (arts. 59 i seg. de la LOGP). En el context d'aquest sistema penitenciari, la progressió de grau implica una ampliació de l'àmbit de la llibertat de la persona condemnada, mentre que la regressió de grau o revocació en el cas de la llibertat condicional suposa una restricció d'aquell àmbit i, per tant, del contacte amb l'exterior.

El sistema d'individualització científica es forja a partir de l'estructura del sistema progressiu aplicat, entre d'altres, per Montesinos al presidi de València (1835) i Crofton a Irlanda (1853). La reforma penitenciària de 1968 marca el punt d'inflexió entre el pas d'un sistema progressiu a un sistema d'individualització científica, el qual finalment es formalitza a la LOGP de 1979. En els sistemes progressius clàssics és obligatori el compliment d'un mínim de temps en cada una de les fases o graus previstos on s'hi associa un règim de vida determinat. En canvi, el sistema d'individualització científica es caracteritza per la flexibilitat en l'avançament de graus, de manera que és possible una classificació inicial en tercer grau, així com per la possibilitat d'aplicar condicions de vida pròpies de diferents règims penitenciaris. Els graus de

classificació són un reflex de la naturalesa progressiva del sistema d'individualització científica, en tant que cada grau de classificació s'associa a un règim de vida que comporta major llibertat ambulatoria en relació amb el règim aplicat en el grau predecessor. Per la seva banda, de la naturalesa individualitzada d'aquest sistema penitenciari es deriva el principi de flexibilitat de règims el qual permet combinar diferents aspectes dels règims associats a cada grau de classificació (art. 100 RP) (Tébar, 2006).

La classificació en graus i el tractament són els eixos vertebradors del sistema d'individualització científica i la relació d'ambdós elements determina les condicions de vida durant el compliment d'una pena privativa de llibertat. La classificació penitenciària estableix el marc regimental d'aplicació del tractament penitenciari mentre que l'evolució en el tractament determina la classificació en un grau o altre.

A banda de la vinculació entre classificació i evolució en el tractament, la LOGP i el RP estableixen de forma genèrica els següents criteris o aspectes de valoració de l'intern que han de tenir-se en compte per determinar la classificació en un grau o un altre (arts. 63 i 72 LOGP i 102.1, .2, i .4 i 106 RP): la personalitat; l'historial individual, familiar, social i delictiu; la durada de la pena i mesures penals imposades; el medi al que probablement retornarà; i els recursos, facilitats i dificultats existents en cada cas i moment per al bon èxit del tractament.

La classificació en un o altre grau determina el règim de vida i l'establiment penitenciari de compliment així com el tipus d'activitats de tractament que poden seguir-se i el nombre i freqüència dels permisos de sortida. La LOGP preveu tres tipus de règims de vida que es corresponen amb els tres graus de denominació correlativa (arts. 9 i 10.1 LOGP i 74 i 100 RP).

Així, el règim tancat correspon al primer grau de classificació i es caracteritza per una limitació de les activitats disponibles per als interns, així com per un major control i vigilància sobre ells (arts. 10 LOGP i del 89 al 94 RP). Aquest règim s'aplica als penats considerats de perillositat extrema i als que no s'adapten als altres règims, així com als preventius que es troben en alguna

d'aquestes dues situacions (art. 10.1 LOGP i 74.3 RP). Es regulen dues modalitats de vida dins del règim tancat segons si els interns es destinen a departaments especials (modalitat més estricta) o a mòduls de règim tancat.

Al règim ordinari (arts. 76 al 79 RP), que es correspon amb el segon grau de classificació, la capacitat de moviment i l'oferta d'activitats dins del centre són considerablement majors en comparació amb el règim tancat, i a més a més es permeten sortides a l'exterior. No obstant això, en aquest règim els principis d'ordre, seguretat i disciplina també ocupen un paper important en l'organització de la vida diària (art. 76 RP). A més dels classificats en segon grau, aquest règim s'aplica a les persones penades sense classificar i a les persones detingudes i preses (art. 74.2 RP).

Finalment, el règim obert (arts. 80 al 88 RP) s'aplica als classificats en tercer grau i suposa una eliminació dels controls rígids, en concordança amb l'atribució de confiança a la persona penada, que inspira aquest tipus d'organització de l'execució penitenciària (art. 81.1 RP). Es preveuen diferents modalitats de compliment del règim obert, incloent l'anomenat règim obert restringit (art. 82 RP), com es desenvoluparà posteriorment.

2.3 Regulació de les causes i conseqüències de la regressió penitenciària

El règim jurídic de la regressió penitenciària es caracteritza per l'absència de normes explícites. Aquesta vaguetat pot deixar marge a interpretacions molt dispars en la decisió i aplicació d'una regressió de grau. No obstant això, els principis que regeixen el sistema d'individualització científica i la regulació del seu revers, la progressió, completen el règim jurídic de la regressió penitenciària. La referència més clara que fa la legislació penitenciària al règim de la regressió penitenciària es troba a l'article 65.3 de la LOGP que assenyala com a causa general de la regressió l'evolució desfavorable o involució de la personalitat en relació amb el tractament. Per la seva banda, l'article 112.3 del RP garanteix que l'absència de participació en el tractament no comportarà la regressió de grau. Els tres primers paràgrafs de l'article 65 de la LOGP, reproduïts en part a l'article 106 del RP que específicament es titula "de la

progressió i regressió de grau”, estableixen el funcionament bàsic del sistema d’individualització científica: l’evolució i involució en el tractament són els pressupòsits per progressar i regressar, respectivament, en els graus de classificació. El punt dos de l’article 65 de la LOGP assenyala com a factor de la progressió o evolució en el tractament la modificació dels trets de la personalitat directament relacionats amb l’activitat delictiva. El mètode per detectar aquesta evolució consisteix en l’observació de la conducta global de l’intern, i la conseqüència que comportarà avançar en el tractament serà un augment de la confiança dipositada en l’intern i l’atribució de responsabilitats, cada vegada més importants, que impliquin més llibertat. En el cas que l’intern rebutgi la participació en el tractament, la seva evolució s’avaluarà mitjançant l’observació directa del seu comportament i qualsevol altra informació legítimament obtinguda sobre la seva integració social (arts. 106.4 i 112.3 i .4 RP). Una interpretació sistemàtica permet assenyalar com a causa de la regressió de grau una involució en el tractament o en el nivell d’integració social que es manifesti de la conducta de l’intern i que comporti una disminució de la confiança i responsabilitats atribuïdes a l’intern amb una restricció del seu àmbit de llibertat. Aquesta causa genèrica de la regressió s’ha de complementar amb els requisits específics que s’exigeixen per accedir a cada grau de classificació, en tant que la legislació penitenciària relaciona aquests requisits amb l’evolució o involució en el tractament. Cal destacar que la regulació legal de la regressió de grau està lligada a l’evolució desfavorable en el tractament i no al règim penitenciari, sense perjudici que un incompliment de les normes regimentals pugui indicar una involució en el tractament.

Les referències legals a les conseqüències de la regressió de grau són encara més exigües. Una interpretació a *sensu contrario* de l’article 65.1 del RP permet concloure que la regressió de grau comporta el trasllat a les dependències penitenciàries on s’apliqui el règim penitenciari associat a la nova classificació². Mentre que l’article 273 del RP, que relaciona les funcions atribuïdes a les

² D’acord amb l’article 65.1 de la LOGP, que reproduïx en part l’article 106.1 del RP, “L’evolució en el tractament determina una nova classificació de l’intern, amb la consegüent proposta de trasllat a l’establiment del règim que correspongui, o, dins d’aquest, el pas d’una secció a una altra de diferent règim”.

Juntes de Tractament, estableix en el seu apartat e) que la proposta de trasllat a un altre centre penitenciari que realitza aquell òrgan com a conseqüència d'instar la progressió o regressió de grau haurà de ser motivada en raons excepcionals o de tractament. Pel que fa a la decisió sobre la regressió a primer grau des del segon o tercer grau, el RP assenyala que vindrà acompanyada d'una proposta prèvia de la Junta de Tractament relativa al trasllat de l'intern a un dels establiments de compliment del règim tancat associat a aquell grau de classificació (art. 95.1 RP). En relació amb el tercer grau, es regula com a mesura cautelar la regressió provisional al règim ordinari del segon grau en cas d'un no reingrés de la persona condemnada al centre penitenciari després de qualsevol tipus de sortida i fins que no s'acordi la classificació definitiva (art. 108 RP).

A l'àmbit de l'Administració penitenciària catalana, la Circular 2/2012, de la Direcció General de Serveis Penitenciaris sobre la gestió, execució i seguiment de la llibertat condicional, estableix que les propostes de regressió de tercer a segon grau de tractament, llevat d'aquelles que estiguin motivades en la comissió d'un nou delictes, incloquin un pla de treball en règim ordinari amb els objectius i sortides externes que ajudin a evitar el desarrelament del medi comunitari i la previsió de revisar la classificació en un termini màxim de tres mesos. Aquesta disposició s'ha de destacar com una bona pràctica per fomentar que les condemnes s'acabin amb alguna mesura que permeti la semilibertat o llibertat, en tant que preveu reprendre el procés esglaonat d'integració a la societat, no obstant la regressió. L'establiment d'un pla de treball per evitar el desarrelament social així com l'escurçament a la meitat del termini màxim que estableix el RP per revisar la classificació poden facilitar el retorn al tercer grau així com incentivar la disposició de la persona interna a tractar i millorar aquells aspectes relacionats amb la causa o causes de la regressió.

D'aquesta regulació i dels principis que regeixen el sistema penitenciari d'individualització se'n deriva, en primer lloc, que el règim jurídic de la regressió permet la classificació en qualsevol grau inferior al d'origen. Així, en consonància amb el principi d'individualització, és possible ser regressat del

tercer al segon o primer grau i, dins del tercer grau, de la modalitat de semillibertat a la restringida.

En el cas de la llibertat condicional, que la LOGP conceptua com el quart i últim grau de classificació, la revocació comporta el reingrés de la persona condemnada “en el període o grau penitenciari que correspongui” segons disposa l'article 93.1 del CP, sense que tampoc s'assenyali la obligatorietat de ser classificat en un grau determinat.

En segon lloc, la regressió penitenciària suposa l'aplicació d'un règim penitenciari més restrictiu i el canvi d'establiment penitenciari o de dependències penitenciàries dins d'un mateix centre. A banda de l'exigència de motivar la proposta de trasllat de centre penitenciari (art. 273.e RP), no s'expliciten els criteris per determinar l'establiment aplicable a conseqüència d'una regressió de grau. El principi de progressivitat indica com a règim penitenciari d'aplicació i establiment de compliment aquells situats en una posició immediatament inferior en una escala que mesuri l'àmbit d'autonomia i llibertat permissible a la persona condemnada en els diferents règims i establiments penitenciaris. I el principi d'individualització científica pot aconsellar un altre règim i establiment de compliment que sigui compatible amb les necessitats tractamentals de l'intern. En aquesta línia, a l'àmbit de l'Administració penitenciària catalana, la Circular 2/2012, de la Direcció General de Serveis Penitenciaris, sobre la gestió, execució i seguiment de la llibertat condicional estableix que els interns regressats a segon grau han de ser ubicats preferentment en unitats semiobertes.

2.4 Procediment, revisió i òrgans competents en la regressió de grau

En aquest apartat s'exposen els procediments de decisió i revisió de les decisions de regressió de grau i els òrgans administratius i judicials que hi intervenen, parant especial atenció a la contradicció que ofereixen, és a dir, les possibilitats de les que disposa l'intern per ser escoltat i al·legar el que consideri pertinent en la seva causa.

2.4.1 La decisió administrativa de regressió de grau

La decisió sobre la regressió s'atribueix en primer terme a l'Administració penitenciària, és a dir, que de forma general la regressió es decideix en primera instància mitjançant un procediment administratiu. Aquesta afirmació s'ha de matisar en aquells casos en què la regressió des del tercer grau es resol als Jutjats de Vigilància Penitenciària a instància del Ministeri Fiscal, com es tractarà en el següent apartat. El procediment administratiu de regressió i els seus terminis són els mateixos que els de la classificació inicial, per remissió de l'article 106.5 a l'article 103 del RP. Aquest procediment s'inicia formalment amb una proposta raonada de regressió de grau que realitza la Junta de Tractament al Centre Directiu després de l'estudi de l'intern (arts. 273.e, 106.6 i 103.1 RP). La proposta de la Junta de Tractament normalment vindrà precedida d'una proposta de regressió per part d'alguns dels professionals de l'Equip Tècnic de Tractament de referència de la persona condemnada. La Junta de Tractament ha de formalitzar la proposta raonada de regressió de grau mitjançant el protocol de classificació, el qual ha d'incloure el programa individualitzat de tractament amb les destinacions i les activitats educatives, ocupacionals, laborals o d'altre tipus que hagi de seguir l'intern. Per emetre una resolució escrita i motivada sobre la proposta de regressió, el Centre Directiu disposa d'un termini màxim de dos mesos que és possible ampliar en dos mesos més si és necessari per a l'estudi del cas (106.6 i 103.4 i .6 RP). La resolució sobre la proposta de regressió, sigui o no confirmatòria de la Junta de Tractament, s'ha de notificar a la persona condemnada amb indicació de l'òrgan davant del qual pot impugnar aquesta decisió, que en aquest cas es tracta del Jutge de Vigilància Penitenciària (en endavant, JVP) (art. 76.2.f LOGP).

La regulació del procediment de regressió de grau que realitza el RP no explicita cap tipus de mecanisme de contradicció que permeti a la persona objecte de la proposta de regressió al·legar i aportar les consideracions i

documentació que consideri oportunes per a la seva defensa³. D'aquesta forma la regressió s'acorda en primera instància sense que l'intern sigui escoltat.

2.4.2 La decisió judicial de regressió de grau instada pel Ministeri Fiscal

La regressió pot ser acordada en primera instància pel Jutge de Vigilància Penitenciària en cas que la resolució de classificació o progressió a tercer grau de l'Administració penitenciària sigui impugnada pel Ministeri Fiscal davant d'aquell òrgan. Segons prescriu l'article 107 del RP, qualsevol resolució de l'Administració penitenciària que acordi la classificació en tercer grau s'ha de notificar, acompanyada de l'informe de la Junta de Tractament, al Ministeri Fiscal en el termini de tres dies hàbils. El Ministeri Fiscal és la part legitimada en aquest procediment d'acord amb allò establert a la Disposició addicional cinquena de la Llei Orgànica del Poder Judicial (d'ara en endavant, DA 5ª LOPJ). Com es veurà posteriorment en aquest estudi, un nombre important de regressions són acordades mitjançant aquesta via, especialment en aquells casos en què el Ministeri Fiscal addueix manca de pagament suficient de la responsabilitat civil derivada del delictes.

2.4.3 La revisió judicial de les resolucions de regressió de grau

L'intern pot impugnar la resolució de regressió de l'Administració penitenciària davant del JVP mitjançant una queixa (art. 76.2.f LOGP). Contra la interlocutòria que adopti el JVP es pot interposar un recurs potestatiu de reforma davant del propi JVP i, en el seu cas, recurs d'apel·lació davant del Jutjat o Tribunal que va imposar la pena privativa de llibertat objecte de la regressió (apartats 1 i 2 DA 5ª LOPJ)⁴. Contra la inadmissió del recurs

³ No obstant això, es podria entendre que correspon atorgar a la persona condemnada un tràmit d'audiència abans de decidir sobre la regressió per aplicació supletòria de les normes del procediment administratiu que regula el Títol VI de la Llei 30/1992, de 26 de novembre, de règim jurídic de les Administracions Públiques i del procediment administratiu comú.

⁴ En cas que l'intern compleixi diverses penes, el Jutjat o Tribunal competent per conèixer el recurs d'apel·lació serà aquell que va imposar la pena privativa de llibertat més greu, i en el supòsit de penes d'igual gravetat correspondrà a l'òrgan judicial que va dictar la pena més recent.

d'apel·lació es pot interposar un recurs de queixa davant del mateix òrgan judicial (apartat 4 DA 5ª LOPJ).

No obstant el que estableix la DA 5ª de la LOGP, la competència dels tribunals sentenciadors per resoldre els recursos d'apel·lació contra resolucions sobre classificació dels JVP no és una qüestió pacífica. La pròpia LOPJ també atribueix aquesta competència a les Audiències Provincials (art. 82.5) que tradicionalment han assumit la resolució dels recursos d'apel·lació en matèria de classificació penitenciària. D'acord amb aquesta base legal i a efectes d'evitar la dispersió doctrinal, els JVP, mitjançant els seus Criteris d'actuació, conclusions i acords periòdics (2009), recomanen que en cas que l'òrgan judicial sentenciador sigui un òrgan unipersonal i, per tant, d'igual categoria que el JVP, la competència per resoldre l'apel·lació sigui de l'Audiència Provincial corresponent a l'establiment penitenciari on es troba l'intern.

La jurisdicció de vigilància penitenciària no compta amb la regulació d'un procediment específic. Davant d'aquesta absència de normes, els Criteris d'actuació, conclusions i acords dels Jutges de Vigilància Penitenciària estableixen que la tramitació d'assumptes en els que hi intervinguin es regeixi per un procediment breu, flexible, garantista, específic i autònom, que tingui en compte la doble funció de la jurisdicció de vigilància penitenciària d'execució penal i de control de l'activitat administrativa (criteri 90). No es preveu de forma específica un tràmit de vista oral amb l'intern, de manera que decidir sobre la seva realització queda en mans de la discrecionalitat dels JVP.

Pel que fa al procediment de tramitació del recurs d'apel·lació, els JVP han acordat que es regeixi segons les normes d'impugnació d'interlocutòries del procediment abreujat (art. 766 de la Llei d'Enjudiciament Criminal). En aquest cas, tampoc es preveu de forma explícita un tràmit preceptiu de vista oral a l'intern.

2.5 Tercer grau: classificació, règims de vida i establiments de compliment

2.5.1 Requisits i formes de classificació en tercer grau

Com s'assenyalava anteriorment, la legislació penitenciària estableix una sèrie de requisits generals que s'han de tenir en compte per classificar a les persones condemnades en un o altre grau relatiu a: la personalitat, l'històric individual, familiar, social i delictiu, la durada de la pena, el medi al que probablement retornarà l'intern i els recursos, facilitats i dificultats existents en cada cas i moment per al bon èxit del tractament (arts. 63 LOGP i 102.2 RP). Com a criteris específics de classificació en tercer grau es preveu:

- a) La capacitat de l'intern per portar a terme un règim de vida en semilibertat, atenent a les seves circumstàncies personals i penitenciàries (art. 102.4 RP). D'acord amb els principis que inspiren els règims penitenciaris i els establiments de compliment associats al tercer grau, la capacitat per viure en semilibertat suposa l'atribució de més responsabilitat i confiança en l'intern.
- b) La satisfacció de la responsabilitat civil derivada del delictiu (art. 72.5 LOGP), en el qual ens aturarem posteriorment atesa la seva incidència en la regressió a segon grau en aquest estudi.

Així mateix, poden distingir-se les següents peculiaritats o règims de classificació en tercer grau en els casos següents:

- a) Classificació inicial en tercer grau abans del compliment de la quarta part de la condemna (art. 104.3 RP). D'acord amb el principi de progressivitat i d'individualització és possible una classificació inicial en tercer grau sense haver de romandre un temps determinat en el segon grau de classificació. Tanmateix, si no s'ha extingit la quarta part de la condemna, la classificació en tercer grau es condiona a què concorrin qualificats favorablement els requisits generals que cal tenir en compte en el procés de classificació i, especialment, els elements relatiu a

l'historial delictiu i la integració social de la persona condemnada (art. 104.3 RP).

b) Classificació inicial en tercer grau en condemnes de fins a un any. Pot ser acordada per la Junta de Tractament de forma unànime. Si no existeix unanimitat, el Centre Directiu resoldrà la classificació inicial com en la resta de casos (art. 103.7, .8 i .9 RP).

c) Classificació per raons humanitàries i de dignitat personal. Aquest tipus de classificació en tercer grau es preveu per a interns amb malalties molt greus i patiments incurables, atenent en la seva concessió a la dificultat per delinquir i a l'escassa perillositat (art. 104.4 RP).

d) Classificació en condemnes amb període de seguretat. El període de seguretat que regula l'article 36.2 CP pot aplicar-se en condemnes superiors a cinc anys i suposa que la classificació en tercer grau no pugui acordar-se fins el compliment de la meitat de la condemna⁵. Així, el període de seguretat introdueix un requisit temporal en la classificació en tercer grau. S'estableixen dos supòsits d'aplicació del període de seguretat per part del Jutge o Tribunal sentenciador: un de caràcter potestatiu i reversible previst per la generalitat de delictes i un altre preceptiu i no reversible per determinats delictes contra la llibertat i indemnitat sexuals i delictes relatius al terrorisme i a la delinqüència organitzada⁶. En el primer supòsit d'aplicació del període de seguretat, una vegada acordat en sentència podrà ser revertit pel JVP si concorre en l'intern un pronòstic favorable de reinserció social. En aquest

⁵ El període de seguretat va ser introduït per la Llei Orgànica 7/2003, de 30 de juny, de mesures de reforma per al compliment íntegre i efectiu de les penes, de manera preceptiva en totes les condemnes superiors a cinc anys i amb la possibilitat de ser revertit excepte en determinats delictes terroristes i comesos en el si d'organitzacions criminals. Posteriorment, la reforma del Codi Penal mitjançant la LO 5/2010, de 22 de juny, va establir el caràcter potestatiu de l'acord del període de seguretat així com va ampliar el nombre de delictes subjectes a l'aplicació preceptiva i no reversible del període de seguretat.

⁶ Concretament, l'article 36.2 del Codi Penal estableix l'aplicació preceptiva del període de seguretat en els delictes següents: a) delictes referents a organitzacions i grups terroristes i delictes de terrorisme del capítol VII del títol XXII del llibre II; b) delictes comesos en el si d'una organització o grup criminal; c) delictes de l'article 183; d) delictes del capítol V del títol VIII del llibre II, quan la víctima sigui menor de tretze anys.

procediment, el JVP haurà d'escoltar el Ministeri Fiscal, les institucions penitenciàries i altres parts.

e) Classificació en condemnes per delictes de terrorisme o delictes comesos en el si d'organitzacions criminals. En aquests supòsits, la classificació en tercer grau exigeix la col·laboració activa de l'intern amb les autoritats per prevenir delictes d'aquesta naturalesa o atenuar els efectes dels delictes comesos. Segons disposa l'article 72.6 de la LOGP, aquest requisit es pot acreditar mitjançant declaració expressa de repudiar de les activitats delictives i d'abandonament de la violència i petició expressa de perdó a les víctimes.

2.5.1.1 La satisfacció de la responsabilitat civil derivada del delicte

La responsabilitat civil derivada del delicte consisteix en l'obligació de la persona penalment responsable o d'un tercer civilment responsable de reparar els danys i perjudicis causats per l'activitat criminal. Correspon a l'òrgan judicial sentenciador determinar i concretar la responsabilitat civil derivada del delicte, la qual abasta la restitució, la reparació del dany i la indemnització de perjudicis materials i morals (arts. 109 al 116 CP). Quan la persona obligada a l'abonament de la responsabilitat civil no disposa de béns per fer-la efectiva íntegrament, el Jutge o Tribunal sentenciador pot fraccionar el pagament, tot ponderant les necessitats de la víctima o persona perjudicada i les possibilitats econòmiques del responsable civil (art. 125 CP). Així mateix, si la persona obligada al pagament no disposa de patrimoni o mitjans per fer front a la responsabilitat civil, l'òrgan judicial sentenciador pot acordar la seva declaració d'insolvència (art. 136.1 CP), sense perjudici que pugui millorar la seva situació econòmica en el futur i fer-se càrrec d'aquella obligació.

La satisfacció de la responsabilitat civil derivada del delicte com a requisit de classificació en el tercer grau no s'equipara a l'estricta pagament de les quantitats indemnitzatòries fixades per l'òrgan judicial sentenciador. Així es desprèn de la redacció de l'article 72.5 de la LOGP, segons el qual per a la valoració d'aquest requisit es tindrà en compte:

- a) La conducta efectivament observada amb vista a restituir el que s'hagi sostret, reparar el dany i indemnitzar els perjudicis materials i morals;
- b) Les condicions personals i patrimonials de l'intern a efectes de valorar la seva capacitat real, present i futura per satisfer la responsabilitat civil.
- c) Les garanties que permetin d'assegurar la futura satisfacció.
- d) L'estimació d'obtenció d'enriquiment de l'acció delictiva.
- e) El dany o destorb produït al servei públic i la naturalesa dels danys i els perjudicis causats pel delicte, el nombre de perjudicats i la seva condició.

L'article 72.5 de la LOGP també especifica que aquest requisit s'aplicarà especialment quan l'intern compleixi condemna pels següents delictes:

- a) Delictes contra el patrimoni i contra l'ordre socioeconòmic que hagin tingut una gravetat notòria i hagin perjudicat una generalitat de persones.
- b) Delictes contra els drets dels treballadors.
- c) Delictes contra la Hisenda pública i contra la Seguretat Social.
- d) Delictes contra l'Administració pública compresos en els capítols V al IX del títol XIX del llibre II del Codi Penal.

D'acord amb el principi resocialitzador que presideix l'execució de les penes privatives de llibertat (art. 25.2 CE), aquest requisit s'interpreta com l'esforç reparador dels perjudicis causats a la víctima que realitza la persona condemnada i que resulta indicatiu d'un pronòstic favorable de reinserció social⁷. De conformitat amb aquesta interpretació, nombroses resolucions de recursos d'apel·lació contra la revocació judicial de tercers graus per part dels

⁷ En aquest sentit s'han expressat, entre d'altres, Renart (2003: 122-23), Tamarit (2004:122), Ríos (2004: 20) i Tébar (2006: 162-163).

JVP han estimat el compliment d'aquest requisit tot i no existir pagament de la responsabilitat civil. A aquests efectes, aquesta jurisprudència menor té en compte factors com l'abonament d'alguna quantitat, l'existència o no d'una declaració d'insolvència, la situació patrimonial actual, la possibilitat d'obtenir ingressos si s'accedeix al tercer grau o el compromís escrit de pagament futur de la responsabilitat civil⁸. En definitiva l'article 72.5 de la LOGP no equipara la satisfacció de la responsabilitat civil, com a criteri d'accés al tercer grau, amb l'abonament d'una determina quantitat, sinó que arrela aquest requisit a l'esforç reparador realitzat per la persona interna en relació amb les seves possibilitats.

Una interpretació oposada, que sol assumir el Ministeri Fiscal⁹, considera que el compliment d'aquest requisit exigeix el pagament íntegre de la responsabilitat civil o almenys d'una quantitat suficient. Aquesta interpretació dóna lloc a regressions judicials per manca de pagament de la responsabilitat civil derivada del delictes, que en aquest estudi és la cinquena causa més freqüent de regressió o revocació del tercer grau.

2.5.2 Règims de vida i establiments de compliment del tercer grau

La classificació en tercer grau està associada a l'aplicació del règim obert que es caracteritza per la vida en semilibertat (art. 74.2 RP). En el règim obert, l'activitat penitenciària es dedica a afavorir la incorporació positiva i progressiva de l'intern a la societat (art. 83.1 RP). D'acord amb aquest objectiu, el règim penitenciari obert es guia pels següents principis (art. 83.2 RP):

- a) Atenuació de les mesures de control.

⁸ Audiència Provincial de Barcelona (Secció 21ª), Interlocutòria núm. 55/2012 de 12 de gener JUR 2012\140631; Audiència Provincial de Barcelona (Secció 21ª), Interlocutòria núm. 986/2008 de 25 agost JUR 2009\42677; Audiència Provincial de Barcelona (Secció 21ª) Interlocutòria núm. 379/2008 de 5 maig JUR 2009\44299; Audiència Provincial de Barcelona (Secció 9ª), Interlocutòria núm. 415/2007 de 21 agost JUR 2007\355122; Audiència Provincial de Barcelona (Secció 9ª) Interlocutòria núm. 408/2007 de 13 agost JUR 2007\355224; Audiència Provincial de Girona (Secció 3ª) Interlocutòria núm. 453/2005 de 3 agost JUR 2006\45619; Audiència Provincial de Sevilla (Secció 4ª) Interlocutòria 36072005, de 6 de setembre JUR 2006\45418; Audiència Provincial de Tarragona (Secció 2ª) Interlocutòria núm. 130/2005 de 8 de març JUR 2005/103811.

⁹ Ibíd.

b) Autoresponsabilitat, mitjançant l'estímul de la participació dels interns en l'organització de les activitats.

c) Normalització social i integració de l'intern, proporcionant-li, sempre que sigui possible, recursos de la xarxa general de serveis socials i sanitaris.

d) Prevenció de la desestructuració familiar i social.

e) Coordinació dels recursos d'inserció social penitenciària de caràcter públic i privat.

De conformitat amb els principis d'individualització i flexibilitat que regeixen l'execució penitenciària, les modalitats de vida en règim obert que aprova el Centre Directiu a proposta de la Junta de Tractament poden ser diverses en funció de les necessitats de reinserció de les persones classificades en tercer grau (art. 84 RP)¹⁰. La legislació penitenciària preveu dos grans tipus de règim de vida en règim obert:

a) El règim de semilibertat o pròpiament dit règim obert (arts. 83 i 84 RP).

Aquest règim normalment permet la sortida diürna a l'exterior de dilluns a divendres i obliga a romandre a l'establiment penitenciari per pernoctar-hi un mínim de vuit hores. Aquest règim també es caracteritza per la possibilitat de freqüència dels permisos durant els caps de setmana i dies festius. Es preveu la possibilitat de complir aquest règim sense l'obligació de pernoctar a l'establiment penitenciari, però amb subjecció als controls telemàtics o d'altre tipus que s'estableixin.

b) El règim obert restringit (art. 82 RP).

Es preveu per aquells casos en què el pronòstic de reinserció no permeti a l'intern gaudir d'un règim de semilibertat i quan no disposi d'una oferta laboral a l'exterior. A la pràctica de l'Administració penitenciària catalana,

¹⁰ Així mateix, a l'àmbit de l'Administració penitenciària catalana cal tenir en compte la Instrucció 1/2007, de 18 de maig, sobre el procediment d'avaluació continuada dels interns que depenen de les unitats de règim obert.

aquest règim també s'aplica als interns classificats en tercer grau que es troben a l'espera de ser destinats a un establiment de règim obert que permet la vida en semilibertat, ja que les places són limitades.

A la vegada, els diferents establiments penitenciaris i extrapenitenciaris als quals poden ser destinades les persones classificades en tercer grau també determinen diferents modalitats de vida (arts. 80 i 182 RP):

a) Centres oberts o d'inserció social (art. 163 a 164 RP)

Es tracta d'establiments penitenciaris de règim obert amb autonomia administrativa i funcional.

b) Seccions Obertes

Són aquelles dependències d'establiments penitenciaris polivalents, dels quals depenen administrativament, destinades als interns classificats en tercer grau.

c) Unitats dependents (art. 165 a 167 RP)

Permeten el compliment del règim obert en instal·lacions residencials, de caràcter públic o privat, fora dels establiments penitenciaris i sense elements que les identifiquin com a centres de compliment penitenciari, però amb dependència funcional de l'Administració penitenciària.

d) Unitats extrapenitenciàries de deshabitació (art. 182 RP)

Es tracta de centres, públics o privats, on es duen a terme programes de deshabitació de drogodependències o d'altres addiccions. El compliment del tercer grau en aquest tipus de centres requereix el consentiment i acceptació expressa de l'intern de les normes de vida del centre¹¹.

¹¹ A Catalunya, aquest règim de compliment del tercer grau es complementa amb la Instrucció 5/2005, de 20 de setembre, sobre l'internament en un centre de deshabitació de drogodependències, d'acord amb l'article 182 del Reglament penitenciari que desenvolupa els

Els criteris de destí als diferents establiments i centres de compliment del tercer grau depenen del programa individualitzat de tractament i de la vinculació familiar i social de l'intern (art. 81 RP).

tràmits necessaris per a l'internament en centres específics extrapenitenciaris de tractament d'addiccions.

3. La legitimitat de la regressió

L'objectiu d'aquest capítol consisteix en presentar un model que, al nostre parer, hauria de guiar la pràctica de la regressió. Per arribar a presentar aquest model procedirem de la següent manera. En primer lloc, presentarem l'evidència criminològica que l'alliberament esglaonat és, en general, una forma més efectiva d'aconseguir la reinserció que el pas directe de la situació d'empresonament a la situació de llibertat, i que hi ha maneres més humanes, menys costoses i més efectives per reaccionar als incompliments de les condicions de supervisió. En segon lloc, plantejarem les raons jurídico-constitucionals que avalen que la regressió sigui utilitzada de manera limitada i orientada pel principi rehabilitador.

3.1 Raons criminològiques per limitar l'ús de la regressió

3.1.1 Evidència criminològica en favor de l'alliberament esglaonat

En les taules 5 i 6 es sintetitza la revisió de la literatura que s'ha realitzat per tal de verificar si les persones que són alliberades de forma esglaonada amb una fase de supervisió a la comunitat tenen una taxa de reincidència més baixa que les persones que són alliberades sense aquest període de transició. Com es pot veure, la majoria d'aquestes recerques es focalitzen en la llibertat condicional ja que aquesta modalitat penològica és la que en la majoria de sistemes correccionals s'emmarca el compliment de la condemna de presó en la comunitat amb supervisió. A continuació, es procedeix a realitzar una exposició global dels resultats d'aquesta revisió de la literatura.

1) Existeix una evidència més favorable a alliberar de manera esglaonada que a alliberar sense transició

Les revisions de la literatura realitzades a diferents països, que es sintetitzen a la taula 5, i les recerques, que es sintetitzen a la taula 6, donen resultats positius pel que fa a la comparació entre l'alliberament condicionat i l'alliberament no condicionat. No obstant això, cal matisar que moltes de les recerques analitzades mostren que els resultats positius només es donen en

funció de la classe d'intervencions realitzades i la classe de delinqüents als que s'aplica l'alliberament condicional.

2) Existeix una evidència favorable a què l'alliberament de persones de baix risc de reincidència es faci sense supervisió o amb supervisió mínima

Les investigacions referides a la taula 6 ens indiquen que les mesures de supervisió no són efectives per delinqüents de baix risc o que si són efectives es refereixen a mesures de supervisió de baixa intensitat (Solomon et al., 2005).

La conclusió relativa a que no és necessària una supervisió en la comunitat de delinqüents de baix risc trobaria fonament en la literatura que destaca que els programes d'intervenció que es focalitzen en delinqüents de baix risc poden resultar contraproductius. Tal com destaquen Lowenkamp et al. (2006), els programes intensius per delinqüents de baix risc poden produir els següents efectes negatius: a) aprenentatge de motivacions delictives; b) trencament de xarxes convencionals (familiars, laborals i educatives); c) augment de la possibilitat d'incompliment a mesura que s'augmenten les condicions de la supervisió.

3) Existeix una evidència favorable que els delinqüents d'alt risc siguin alliberats amb una supervisió rehabilitadora intensa

Existeix una evidència suficientment concloent en el sentit que pels delinqüents d'alt risc els programes de supervisió de baixa intervenció no són adequats i que els programes d'alta intervenció rehabilitadora són efectius comparativament a l'alliberament sense supervisió.

Els programes efectius són els que treballen les necessitats criminògenes de la persona (habilitats personals, educació i formació professional i addiccions) i el vincle social (inserció laboral, contacte amb la família i organitzacions comunitàries).

Aquests resultats resulten coherents amb les dues perspectives teòriques que justifiquen la rellevància de la intervenció rehabilitadora per evitar la reincidència. Des de la perspectiva del model d'intervenció basada en el risc i

en les necessitats (Andrews i Bonta, 2003; Bonta et al., 2008), només és possible que la intervenció correccional sigui efectiva quan aquesta aborda les diferents necessitats criminògenes de la persona. I des de la perspectiva del desistiment, la base per aconseguir la reinserció és la vinculació de la persona amb la comunitat (Travis, 2005).

4) *No hi ha cap evidència favorable que els programes basats en la vigilància intensiva funcionin*

El treball experimental de Petersilia i Turner (1993) segueix sent la referència fonamental per arribar a la conclusió que, des del punt de vista de la reincidència, els programes d'alliberament condicional en què la supervisió es basa fonamentalment en les mesures de control de la persona (controls no programats de consums drogues, obligacions de residència, control electrònic, entre altres) no aconsegueix resultats positius respecte dels programes tradicionals de llibertat condicional, basats en la supervisió baixa (visites temporals a l'agent de llibertat condicional per verificar el pla de reinserció).

Taula 5. Estudis descriptius sobre els sistemes de transició entre la presó i la llibertat definitiva.

Publicació	Objecte i Metodologia	Resultats	Propostes
Hann, Harman i Pease (1991)	Revisió de les investigacions realitzades sobre l'efectivitat de la llibertat condicional (comparant taxes de reincidència reals amb taxes de reincidència esperades sobre la base de l'avaluació del risc). Anglaterra i Canadà.	Les investigacions analitzades mostren que les persones alliberades condicionalment tenen una taxa de reincidència menor que l'esperada en funció de l'avaluació del risc de reincidència. La llibertat condicional té un efecte positiu, però moderat, en la reducció de la reincidència.	
Austin (2001)	Anàlisi descriptiu de l'ús de la llibertat condicional en vuit estats. EUA.	Les persones alliberades condicionalment tenen assignat un nivell baix de seguiment.	Diferenciar el seguiment en funció del risc.

Publicació	Objecte i Metodologia	Resultats	Propostes
Petersilia (2003)	Revisió de la literatura sobre l'avaluació dels programes de transició entre la presó i la llibertat. EUA.	Els programes de transició basats en educació, formació professional, tècniques cognitives-conductuals i de deshabitació són efectius per reduir la taxa de reincidència. Les taxes de reincidència de les persones alliberades condicionalment en un sistema discrecional són menors que les taxes de les persones alliberades condicionalment de manera automàtica.	Invertir en els programes de reinserció efectius. Reinstaurar la llibertat condicional discrecional.
Seiter i Kandela (2003)	Revisió de la literatura sobre l'avaluació dels programes de transició entre la presó i la llibertat. EUA.	Els programes de transició següents són efectius per reduir la reincidència: formació professional i feina posterior a l'exterior; tractament de drogues a la presó, seguits d'ajuda i residència a l'exterior; règim obert i programes de preparació per a la llibertat.	Crítica a l'alliberament sense seguiment.
Travis (2005)	Revisió de la literatura sobre programes de transició entre la presó i la llibertat. EUA.	Efectivitats dels programes que preparen a la persona a la presó per la reinserció, involucren a la família en la supervisió de la persona a la comunitat, faciliten treball i incrementen el contacte entre la persona i l'agent de <i>parole</i> per atendre necessitats criminògenes.	Defensa d'una universalització de la transició esglaonada.
Worral i Mawby (2004); Kemshall (2007)	Anàlisi descriptiu de l'ús de la llibertat condicional amb rehabilitació intensiva per a delinqüents d'alt risc. Anglaterra.	Explicació del treball multiagència com a forma de seguiment dels delinqüents d'alt risc en la comunitat (serveis socials, serveis sanitaris, servei de <i>probation</i> , serveis de presó, policia). Avaluació en curs de l'efectivitat d'aquests programes.	La llibertat condicional amb rehabilitació intensiva ha de ser imposada a delinqüents d'alt risc.
Petrunik i Deutschmann (2008)	Anàlisi descriptiu dels sistemes de reinserció per a delinqüents d'alt risc de delictes sexuals i revisió de la literatura que els avalua. Canadà.	Els sistemes de retorn a la comunitat dels delinqüents sexuals basats en els cercles de voluntaris per recolzar la reinserció (COSA - <i>Circles of Support and Accountability</i>) serveixen per reduir la reincidència.	Defensa de polítiques inclusives de reinserció per a delinqüents sexuals d'alt risc.
Dünkel i Pruin (2010); i Dünkel <i>et al.</i> (2010)	Revisió de la literatura sobre l'avaluació de l'efectivitat de la llibertat condicional. Alemanya. França.	Els estudis quasiexperimentals mostren que la llibertat condicional és més efectiva que el compliment de la condemna sense alliberament condicional: l'efectivitat és major quan existeix una intervenció rehabilitadora més intensiva.	

Taula 6. Investigacions sobre l'efectivitat dels sistemes de transició per reduir la reincidència.

Publicació	Objecte i Metodologia	Escala Mètodes Científics (*)	Resultats	Propostes
Petersilia i Turner (1993)	Comparació de les taxes de reincidència de les persones alliberades condicionalment amb un programa de supervisió intensiva i persones alliberades condicionalment de forma ordinària. Estudi experimental. EUA.	5	La llibertat condicional amb supervisió intensiva no es mostra més efectiva que la llibertat condicional amb supervisió ordinària, però aquesta última resulta menys efectiva que l'alliberament condicional amb intervenció rehabilitadora.	
Ellis i Marshall (2000)	Comparació entre taxes de reincidència de les persones alliberades amb o sense llibertat condicional. Estudi quasiexperimental amb un grup de control equivalent. Anglaterra.	4	La llibertat condicional és efectiva però només amb delinqüents d'alt risc (per delictes violents i sexuals). Amb delinqüents de baix risc no hi ha cap diferència significativa. Període òptim de seguiment: de 5 a 10 mesos.	Focalitzar la llibertat condicional en delinqüents d'alt risc. Alliberar sense seguiment a delinqüents de baix risc.
Luque <i>et al.</i> (2004)	Comparació entre taxes de reincidència de persones alliberades amb i sense llibertat condicional. Estudi quasiexperimental amb un grup de control no equivalent. Espanya.	3	Finalitzar la condemna en llibertat condicional és un dels factors que prediu la no reincidència.	
Solomon <i>et al.</i> (2005)	Comparació entre taxes de reincidència de llibertat condicional discrecional, llibertat condicional automàtica i persones alliberades sense llibertat condicional. Els programes de supervisió analitzats son de baixa intervenció. Estudi quasiexperimental amb un grup de control no equivalent. EUA.	3	La llibertat condicional és més efectiva que un alliberament sense aquesta mesura. L'efecte positiu només es produeix amb delinqüents de baix risc. Millors resultats de la llibertat condicional discrecional. La llibertat condicional amb un contingut d'intervenció escàs no és efectiva pels delinqüents d'alt risc.	Demanda d'un model d'intervenció més intens. Preferència per la llibertat condicional discrecional.

Publicació	Objecte i Metodologia	Escala Mètodes Científics (*)	Resultats	Propostes
Schlager i Robbins (2008)	Comparació de taxes de reincidència en condemnes amb i sense llibertat condicional. Estudi quasiexperimental amb un grup de control equivalent. EUA.	4	La llibertat condicional és més efectiva que un alliberament sense aquesta mesura.	La llibertat condicional és efectiva, però s'ha de millorar la seva efectivitat ja que les xifres de reincidència de les persones alliberades condicionalment són molt altes.
Braga, Piehl i Hureau (2009)	Comparació entre les taxes de reincidència en condemnats amb i sense llibertat condicional. Estudi quasiexperimental amb un grup de control equivalent. EUA.	4	La llibertat condicional amb un alt contingut d'intervenció (educació, programes de deshabitació i programes específics de reinserció adaptats a les necessitats criminògenes de la persona i la col·laboració d'organitzacions voluntàries d'ajuda als presos) aplicada només a joves delinqüents d'alt risc aconsegueix una important reducció de la reincidència (taxes de reincidència 30% menors que el grup de control).	Conveniència d'acollir aproximacions holístiques per afrontar la reinserció de delinqüents d'alt risc.

(*) L'escala de mètodes científics per a estudis de reincidència és la recollida per Harper i Chitty (2005) aplicant el *Maryland Scientific Method Scale* (Farrington *et al.* 2002) que distingeix (de major a menor) els següents nivells de validesa científica: (5) Estudi experimental; (4) Estudi quasiexperimental amb un grup de control equivalent; (3) Estudi quasiexperimental amb un grup de control no equivalent; (2) Estudi de comparació entre la taxa de reincidència esperada i la real; (1) Comparació entre taxes de reincidència sense considerar l'equivalència dels grups. Es pot veure un resum d'aquests mètodes a Cid (2009).

De la revisió de la literatura realitzada es pot extreure la conclusió que els programes de transició esglaonada amb contingut rehabilitador són, en particular pels delinqüents d'alt risc, un sistema més efectiu d'alliberament que l'alliberament no condicional i que, per tant, des d'aquest punt de vista, existeixen raons per tractar de reduir els casos en què aquest alliberament condicional no es produeix.

3.1.2 El cost humà i econòmic de l'empresonament

L'empresonament d'una persona per incomplir les condicions del règim obert pot ser valorat no només per la seva efectivitat per reduir la reincidència sinó també per l'afectació que suposa aquesta decisió a les condicions de vida de la persona i de la seva família, així com també pel cost econòmic per a la societat. Ambdós aspectes aporten raons rellevants per tal que el retorn a la presó per incompliment de les condicions de la supervisió sigui usat de manera restrictiva, usant alternatives quan sigui possible.

L'empresonament d'una persona que estava en procés d'alliberament condicional és una decisió que podrà comportar un conjunt de conseqüències negatives que han estat destacades per la literatura. Entre elles, les més rellevants són les relatives a la possible afectació dels vincles socials de la persona com són l'ocupació (que es perdrà pel retorn a la presó) i la capacitat de contribuir a les càrregues familiars, la relació amb la família –en particular amb els fills, amb els amics i amb altres organitzacions comunitàries. En aquest sentit, resulta important destacar que l'empresonament d'una persona és una pràctica que pot tenir conseqüències negatives per persones innocents, com són els fills, que es podrien veure privats de la relació paternal (Travis, 2005). Pel que fa als costos econòmics de l'empresonament, sembla una realitat acceptada que el cost de l'empresonament és més alt que el cost de la supervisió d'una persona en situació de llibertat o semilibertat. Amb dades del 2004, Blumstein (2004) indica que el cost anual d'una persona empresonada és de 20.000\$, mentre que el d'una mesura de supervisió intensiva en la comunitat és de 7.500\$. Si parlem del cost comparatiu d'una presó tancada i d'una presó oberta (*halfway houses* en terminologia nord-americana), resulta que, amb dades del 2010, el cost diari per càpita de l'empresonament a l'estat de New Jersey (EUA) és de 107\$ i el cost diari d'una presó oberta és de 68\$ (White et al., 2010).

El cost humà i econòmic de l'empresonament suposa un argument addicional al relatiu a l'efectivitat dels sistemes de transició esglaonada per defensar un ús restrictiu del retorn a la presó per incompliment de les condicions de la supervisió.

3.2 Un model constitucional garantista i rehabilitador de la regressió

En aquest apartat exposarem el model pel qual considerem que s'ha de regir la regressió penitenciària. Aquest model es fonamenta en els següents dos principis o fonaments constitucionals: d'una banda, la protecció de la llibertat, ja sigui com a valor superior de l'ordenament jurídic (art. 1.1 CE) o dret fonamental (17.1 CE), i d'altra banda, el principi de resocialització que guia l'execució de les penes privatives de llibertat (art. 25.2 CE).

3.2.1 La protecció de la llibertat

Com hem vist anteriorment, la regressió penitenciària suposa passar d'un règim de vida en semilibertat amb freqüència de permisos de sortida de cap de setmana a un règim de vida ordinari sense sortides diürnes i un règim de permisos de sortides més restringit. D'aquesta manera, la regressió penitenciària implica una clara limitació de la llibertat personal de la persona condemnada. Per aquest motiu, la regressió o revocació del tercer grau només s'hauria d'acordar com una mesura d'últim recurs o *ultima ratio*, és a dir, quan sigui absolutament necessari sacrificar la llibertat personal davant d'altres drets o valors constitucionals com ara la protecció de la societat. Així mateix, sobre la base d'aquesta limitació i en relació amb l'article 24 de la CE, és exigible que el procediment pel qual es decideix la regressió penitenciària consti d'un mínim de garanties per a la persona interna. En aquest sentit, el Tribunal Constitucional ha establert que les decisions sobre institucions que substitueixen o atenuen l'execució de les penes privatives de llibertat exigeixen una motivació més rigorosa, en tant que està en joc la llibertat com a valor superior (art. 1.1 CE) o com a dret fonamental (art. 17)¹². No s'obvia el fet que la persona regressada ja parteix d'una situació de limitació de la llibertat personal a causa del compliment d'una pena privativa de llibertat, però en tant que la decisió sobre la regressió afecta a aquesta llibertat, encara que ja estigui limitada, resulta necessari dotar aquell procediment d'un mínim de garanties.

¹² Aquesta qüestió ha estat tractada pel Tribunal Constitucional en l'àmbit de les penes alternatives a la presó en fase penal (Cid, 1998; Cachón i Cid, 2003: 4-5).

3.2.2 El principi resocialitzador

La regressió de grau penitenciària s'insereix en el sistema penitenciari d'individualització científica que es regeix pel principi resocialitzador que estableix l'article 25.2 de la CE. Aquest principi obliga a orientar l'execució de les penes privatives de llibertat a la reeducació i reinserció social no només en interès de la persona condemnada però també en benefici de la protecció de la societat, ja que en atenció a aquest fi es preferible que les condemnes s'acabin de forma esglaonada o amb un període de transició a la llibertat definitiva. De forma que d'acord amb el principi resocialitzador la decisió sobre la regressió penitenciària s'ha de deslligar de qüestions estrictament regimentals i posar-la en el context del procés de reinserció social de la persona condemnada. Sota aquesta òptica, la regressió també s'ha d'adoptar com una mesura d'últim recurs, tot tenint en compte com afectarà al procés de reinserció de la persona condemnada i a la protecció de la societat i sempre i quan no sigui possible aplicar altres mesures que interfereixin menys en aquell procés i que puguin reconduir a la persona condemnada abans d'optar per la regressió.

D'acord amb aquestes consideracions, un model constitucional garantista i rehabilitador de la regressió a segon grau es defineix per les característiques següents:

a) Prevenció d'incompliments que poden donar lloc a la regressió

D'acord amb el principi resocialitzador, l'activitat penitenciària durant el compliment d'un tercer grau ha d'evitar, en la mesura que sigui possible, que l'intern incorri en infraccions que puguin derivar en una regressió de grau. Aquesta prevenció s'ha de realitzar mitjançant mecanismes de recolzament dels factors positius en el procés de reinserció i d'abordatge i control de les carències o mancances que puguin entorpir aquell procés. Aquesta òptica preventiva ha de dur a una modificació dinàmica del règim de vida de la persona classificada en tercer grau segons les seves necessitats, de manera que s'eliminin els controls que no siguin imprescindibles i que poden donar lloc a possibles infraccions.

b) Ús de la regressió com a *ultima ratio*

En tant que la regressió suposa una limitació de la llibertat i interromp el procés de reinserció en la comunitat, només s'hauria d'acudir a aquest mecanisme com a mesura d'últim recurs. En aquest sentit, s'hauria de valorar l'aplicació d'altres mesures com, per exemple, un canvi en les normes de vida o la correcció puntual d'un incompliment mitjançant una sanció disciplinària. Es proposa en aquesta línia la implementació de mesures o sancions intermèdies abans d'acudir a la regressió.

c) Garanties de defensa en el procediment de regressió

En tant que la decisió sobre la regressió afecta a la llibertat de la persona interna, el procediment d'adopció hauria de respectar les garanties de defensa que estableix l'article 24 de la CE relatives a una autoritat imparcial i possibilitats de defensa i contradicció. D'aquesta manera, es considera que la regressió hauria de ser decidida en primera instància per una autoritat judicial i amb l'establiment d'un tràmit preceptiu d'audiència oral de la persona interna que ha de tenir la possibilitat de poder al·legar les consideracions i proposar les proves que estimi oportunes en la seva defensa abans que es decideixi sobre la regressió des del tercer grau en primera instància. No es defensa un nivell de garanties similar a l'exigible a l'àmbit penal per arribar a una declaració de culpabilitat, però sí una mínima activitat probatòria, de contradicció i motivació, que permeti establir els fets en què es basa la presumpta infracció, atribuir-los a la persona condemnada, descartar l'existència d'una justificació legítima de l'incompliment o infracció i argumentar la necessitat de la regressió en relació amb el procés de reinserció de l'intern¹³.

¹³ Veure en aquest sentit les garanties procedimentals que planteja McBride (2009) en relació amb la revocació de la llibertat condicional en l'àmbit del Estats Units d'Amèrica.

d) Ponderació de la decisió de regressió des d'una òptica rehabilitadora

La decisió sobre la regressió s'ha de ponderar amb el procés de reinserció social, de manera que cal valorar si és absolutament necessària pel bon èxit d'aquell procés. Des d'aquesta òptica, també s'imposa atenuar les conseqüències negatives de la regressió. Així, si esgotades altres vies per reconduir el procés de reinserció de la persona interna cal acudir a la regressió de grau, caldria minimitzar les seves conseqüències adverses en el procés de reinserció, fent que el règim de vida que passi a tenir la persona regressada sigui el menys restrictiu possible i amb una visió de continuïtat en el futur d'aquest procés de reinserció en la comunitat.

4. La pràctica de la regressió

4.1 Objectius i preguntes de recerca

La recerca realitzada per tal de conèixer la pràctica de la regressió a segon grau ha estat guiada per dos objectius específics, que donen lloc a diferents preguntes de recerca.

El primer objectiu es refereix a les causes de la regressió i pretén conèixer si l'aplicació de la regressió respecta el model normatiu que hem justificat en el capítol anterior. En referència a aquest primer objectiu, les preguntes específiques de recerca són les següents:

- 1) Quines són les infraccions que donen lloc a la regressió?
- 2) S'hagués pogut prevenir la infracció que ha donat lloc a la regressió?
- 3) S'ha utilitzat la regressió com a últim recurs i la persona ha pogut defensar-se davant de la infracció imputada?
- 4) Ha estat la regressió utilitzada en clau rehabilitadora?

El segon objectiu es focalitza en les conseqüències de la regressió i vol examinar si es confirma que les persones regressades no arriben a acabar la condemna en tercer grau o en llibertat condicional, analitzant els factors que contribueixen a aquest resultat. En referència a aquest segon objectiu les preguntes específiques de la recerca són les següents:

- 1) La regressió disminueix la motivació al canvi?
- 2) La regressió incrementa la conflictivitat?
- 3) La regressió disminueix la percepció de legitimitat dels interns respecte del sistema penitenciari?
- 4) La regressió impedeix la recuperació dels permisos penitenciaris?
- 5) Com finalitzen les persones regressades la condemna i quins factors ho expliquen?

4.2 Metodologia

4.2.1 Població de la recerca

La decisió sobre la població objecte d'estudi està vinculada a les tècniques d'anàlisi que es descriuran més endavant, però que inclouen una entrevista per valorar la percepció de la persona sobre la regressió. Per tal de garantir que en el moment del treball de camp (2012) la persona pogués tenir un bon record de tot el procés que va donar lloc a la regressió i de les seves conseqüències, es va escollir com a població les persones regressades a Catalunya l'any 2011, que eren 440 interns. El gran nombre de persones regressades al 2011 en atenció a les tècniques d'anàlisi utilitzades comportava que estigués fora de les possibilitats dels investigadors seleccionar una mostra representativa d'aquests interns, la qual era de 370 interns aproximadament. Per aquesta raó es va decidir seleccionar una població d'estudi més limitada, consistent en les persones regressades l'any 2011 i que finalitzessin la condemna entre l'1 de juliol i el 31 de desembre del 2012, que eren 52 persones. Es tracta, per tant, d'una població que no és representativa de les persones regressades al 2011 però que, possiblement, és una bona mostra de les persones que són regressades en la fase final de compliment de la condemna i amb temps suficient per poder reprendre el procés de reinserció. Tal i com es veurà més endavant, es tracta d'una població de persones regressades 15 mesos i mig abans de la fi de la condemna de mitjana (amb un interval de 8 mesos i mig a 23 mesos).

4.2.2 Tècniques d'obtenció de la informació

Per tal d'aconseguir contestar les preguntes de recerca s'han utilitzat dues formes d'obtenció de la informació: l'anàlisi dels expedients penitenciaris i una entrevista semiestructurada amb 39 dels interns. Tretze interns no van poder ser entrevistats perquè no ho van consentir (7) o perquè van finalitzar la condemna abans del que estava previst en les dades facilitades pel Departament de Justícia (6).

La primera tècnica utilitzada consisteix en la consulta de l'expedient penitenciari de l'intern, que es troba a la Direcció General de Serveis Penitenciaris i Rehabilitació. Per analitzar aquest expedient es va elaborar un instrument d'anàlisi (v. Annex 1), per tal de recollir de manera sistemàtica totes les dades rellevants d'acord a les hipòtesis de treball. La informació recollida es refereix als següents aspectes: a) dades demogràfiques i penitenciàries; b) valoració inicial de l'intern realitzada per l'equip tècnic del centre penitenciari, ressaltant tant les necessitats criminògenes detectades com les fortaleeses de la persona; c) tractament de rehabilitació i procés de reinserció de la persona en la seva estada a presó, incloent el segon i el tercer grau; d) infracció i procediment en referència a la regressió; i e) conseqüències de la regressió. Una vegada complementada la informació en la plantilla d'anàlisi, els investigadors realitzaven una valoració qualitativa de les preguntes de recerca en referència a cadascun dels casos analitzats. Com que alguna de la informació rellevant no constava en l'expedient, es va complementar la informació així obtinguda amb una revisió de les dades contingudes al SIPC, fent especial referència a les conseqüències de la regressió (conflictitat posterior a la regressió, data d'obtenció del primer permís després de la regressió i classificació al final de la condemna). A més, es van consultar dades rellevants que no constaven a l'expedient escrit.

La segona tècnica utilitzada consisteix en una entrevista amb les persones que havien patit la regressió a segon grau.

Normalment, van ser els tècnics de tractament dels diferents centres penitenciaris els que es van apropar als interns demanant el seu preconsentiment per tal de participar a la recerca. Una vegada realitzat aquest tràmit, els investigadors es van apropar als entrevistats i se'ls va tornar a explicar la recerca i van signar un consentiment informat. Van ser 7 (15%) les persones a qui es va demanar el consentiment i que no van acceptar realitzar l'entrevista. Els entrevistats van ser compensats econòmicament amb 30€ pel temps dedicat a la recerca. Les entrevistes van ser realitzades en els centres penitenciaris (ordinaris o oberts), en els serveis d'execució penal o, en alguns casos, en el domicili de l'entrevistat o en un establiment públic.

L'entrevista, de caràcter semiestructurat, va ser registrada en àudio i constava dels següents apartats: a) vida de la persona abans de la regressió; b) infracció que va donar lloc a la regressió; c) procediment de regressió, posant èmfasi en la percepció de legitimitat de la regressió per part de la persona; i d) conseqüències de la regressió, tractant d'esbrinar si la regressió havia produït canvis actitudinals i comportamentals en la persona. Després de realitzar l'entrevista, els investigadors en realitzaven un resum escrit, copsant les primeres impressions i responent, de manera inicial i en referència al cas, a les preguntes de recerca.

4.2.3 Tècniques d'anàlisi

L'anàlisi realitzada s'ha basat en omplir una fitxa relativa a les preguntes de recerca en referència a cadascun dels casos, sobre la base de la informació obtinguda tant de l'anàlisi de l'expedient com de l'entrevista. Per omplir aquesta fitxa (v. Annex 2) els investigadors s'han basat en la plantilla d'anàlisi de l'expedient, en la síntesi de l'entrevista realitzada per l'entrevistador una vegada finalitzada aquesta i en l'àudio de cadascuna de les entrevistes.

Sobre la base de tota la informació obtinguda amb les dues tècniques d'obtenció de la informació s'ha construït una matriu de dades i s'ha procedit a una explotació dels resultats, amb una anàlisi descriptiva, per tal de poder quantificar els resultats, i amb una anàlisi bivariada per tal de poder esbrinar els factors que contribueixen a explicar les preguntes de la recerca.

4.2.4 Desenvolupament de la recerca

La recerca es va iniciar al gener del 2012 amb l'obtenció de la població objecte d'estudi. En els mesos de gener i febrer es va elaborar la plantilla d'anàlisi i es va fer un pilotatge per verificar la validesa de l'instrument per recollir la informació rellevant. Una vegada decidit l'instrument definitiu, entre març i juny es va procedir a fer el buidatge dels 52 expedients. Entre juny i octubre del 2012 es va procedir a la realització de les entrevistes. Entre novembre i gener del 2013 es va elaborar la fitxa final per cada cas i es va crear la matriu d'anàlisi, completant les dades no existents als expedients amb la consulta de

l'expedient informatitzat dels interns al Sistema d'Informació Penitenciària de Catalunya (SIPC). Entre febrer i març de 2013 s'ha analitzat la informació, s'han discutit els resultats entre els investigadors i s'ha elaborat el present informe de recerca. Totes les fases de la recerca han estat realitzades pels dos investigadors, i Aina Ibàñez, tècnica de recerca del Grup de recerca en *Criminologia aplicada a la penologia*, ha realitzat l'explotació estadística dels resultats.

4.3 Resultats

4.3.1 Característiques demogràfiques i penitenciàries de la mostra

Tal i com s'adverteix a la taula 7, la mostra analitzada té les següents característiques: masculina (94%), espanyola (73%), majoritàriament condemnada per delictes contra la propietat o tràfic de drogues (75%), amb antecedents penals previs (71%) i amb ingressos previs a presó (56%), complint una condemna mitjana de 4 anys i 2 mesos, que van ser classificats inicialment en segon grau (60%), però amb un important nombre de classificacions inicials en tercer grau (40%), que van entrar de manera no voluntària a complir condemna (64%) –tot i que un 34% de persones hi van entrar voluntàriament– i d'una edat mitjana en el moment del compliment de la condemna de 39,5 anys.

Comparant aquestes dades amb altres fonts d'informació sobre la realitat penitenciària catalana i, en particular, amb el darrer estudi de reincidència publicat pel CEJFE (Capdevila i Ferrer, 2009), podem arribar a la conclusió que la mostra no difereix substancialment de la població penitenciària catalana, si bé alguns aspectes diferencials han de ser destacats. En primer lloc, cal destacar que la mostra només pot assimilar-se a aquella part de la població penitenciària que en algun moment de la seva condemna ha arribat a gaudir d'un procés de transició, la qual cosa sabem que no passa aproximadament amb un 40% dels interns, que ni tan sols arriben a tenir un permís ordinari en el decurs de la seva condemna (Capdevila i Ferrer, 2009). En segon lloc, sembla possible que estigui menys representada la població estrangera condemnada com a conseqüència de rebre menor proporció de classificacions en tercer grau

(Capdevila et al, 2006). I finalment, es tracta d'una població de major edat que la que normalment finalitza condemna, que és de 34,4 anys segons el darrer estudi del CEJFE (Capdevila i Ferrer, 2009), mentre que en aquesta recerca és de 39,5. L'edat més elevada de la població estudiada en aquesta investigació resulta coherent amb els resultats d'altres recerques que mostren que aquesta és una de les característiques de les persones excarcerades de manera esglaonada (Tébar, 2006).

Taula 7. Característiques de la població estudiada.

Variable	Categoria	N	%
Sexe	Homes	49	94,2
	Dones	3	5,8
Nacionalitat	Espanyols	38	73,1
	Estrangers	14	26,9
Edat mitjana		39,5 anys (mín: 24; màx: 76)	
Delicte	Propietat	30	57,7
	Drogues	9	17,3
	Violència de gènere	6	11,5
	Lesions	6	7,7
	Altres	3	5,8
Antecedents penals	Sí	37	71,2
	No	15	28,2
Empresonament previ	Sí	29	55,8
	No	23	44,2
Classificació inicial	2n grau	31	59,6
	3r grau	21	40,4
Entrada voluntària a presó	Sí	20	37,5
	No	32	62,5

4.3.2 Infraccions

La taula 8 ens mostra les infraccions que han comportat la regressió a segon grau en la població analitzada.

Taula 8. Infraccions que donen lloc a la regressió.

Infracció	N	%
Infracció penal	14	26,9
Incompliment condicions supervisió	13	25
Consum drogues	8	15,4
No retorn	8	15,4

Infracció	N	%
Impagament responsabilitat civil	7	13,5
Altres	2	3,8
Total	52	100

A continuació realitzem una descripció més acurada de les diferents situacions que engloba cadascuna de les categories.

a) Infracció penal

Dins de la categoria d'infracció penal, la situació més freqüent és aquella en què la persona ha estat detinguda o identificada per la policia per un presumpte delictes o falta i aquest fet ha estat comunicat a la direcció del centre penitenciari on la persona estava complint condemna, produint-se la revocació de grau com a conseqüència. Una segona situació és quan s'ha produït una denúncia per delictes o falta, amb les mateixes conseqüències que en el cas anterior. Les infraccions imputades són delictes contra la propietat (50%), lesions i atemptats (21,4%), relatius a la violència de gènere (14,3%) i al trànsit (14,3%).

En un 29% dels supòsits (n=4), tenim coneixement que les diligències judicials han estat objecte de sobreseïment o, en cas d'arribar a judici, la persona ha estat absolta. Només en el 7% (n=1) tenim constància que la persona hagi estat condemnada per la infracció que va donar lloc a la regressió. Respecte del restant 64% (n=9) sabem que les persones han estat alliberades, però no coneixem les conseqüències judicials de la infracció que va donar lloc a la regressió.

b) Incompliment de les condicions de la supervisió

En aquesta categoria s'inclouen un conjunt de situacions que tenen en comú que la persona ha realitzat alguna conducta que es considera no acceptable o incompatible amb el manteniment del tercer grau.

Una primera raó consisteix en què la persona no segueix algun aspecte del programa de tractament establert. Aquesta raó agrupa el 30,8% dels casos (n=4). En aquests casos, els informes que donen lloc a la regressió fan referència a més d'un aspecte per motivar la regressió i el que fem és indicar el

que finalment sembla tenir més pes. Aquests factors són: arribar amb retard a l'establiment de règim obert o una manca de motivació en la realització de les activitats de tractament.

La segona raó, que també agrupa al 30,8% dels casos (n=4) consisteix en què la persona es baralla amb un altre intern dins l'establiment de règim obert o té alguna conducta agressiva.

La tercera raó, que inclou el 23,1% dels casos (n=3) es basa en què la persona no està treballant quan ha indicat que sí ho feia.

La quarta raó, que agrupa al 7,7% dels casos (n=1) consisteix en què la persona posseeix drogues il·legals.

La cinquena i última raó, que també agrupa el 7,7% (n=1) és que la persona té alguna conducta que es considera indicadora de risc de reincidència.

c) Consum de drogues

La tercera causa de la regressió és el consum de drogues. Aquest consum es detecta en les analítiques que es realitzen quan la persona retorna a l'establiment de règim obert després d'un permís o d'una jornada de treball.

El consum de cocaïna ha motivat la regressió en un 50% dels casos (n=4), mentre que en un 20% han estat altres drogues de les que causen greu dany a la salut, un altre 20% (n=1) el cànnabis i un altre 20% (n=1) l'alcohol.

Aquesta causa de regressió no es dona normalment pel consum ocasional, que només s'ha produït en un 15% dels casos (n=1), sinó per la reiteració en el consum, que agrupa a un 85% dels casos. La regressió arriba després d'un mínim de dos consums anteriors i, en alguns casos, després de més consum, la qual cosa va vinculada al fet que, com veure'm més endavant, en casos de consum de drogues es realitzen accions de reconducció de la situació de la persona abans de decidir-se per la regressió.

d) No retorn

Aquesta causa de regressió consisteix en què la persona no ha retornat al centre de règim obert després de la jornada laboral o després d'un permís. No obstant això, hi ha dues situacions ben diferenciades: aquelles en què existeix una voluntat de trencament de la condemna i aquelles en què aquesta voluntat no sembla existir.

Els casos de voluntat de trencament de condemna –que necessàriament hauran donat lloc a la persecució pel delicte de trencament de condemna– representen el 50% (n=4) dels casos.

Els casos en què no sembla existir una voluntat d'incompliment de la condemna representen també el 50% (n=4). La peculiaritat d'aquests casos és que o bé la persona presenta una justificació del no retorn (ingrés en centre hospitalari) o bé reingressa amb retard (1 dia), però voluntàriament.

D'aquests casos de no reingrés sense voluntat definitiva d'incomplir la condemna, sabem que s'ha admès la seva justificació en el 50% dels casos (n=2), ja sigui perquè ha existit sobreseïment del delicte de trencament de condemna o perquè el jutge de vigilància penitenciària ha anul·lat la regressió per considerar que el no reingrés estava justificat.

e) Impagament de la responsabilitat civil

La cinquena causa en ordre d'importància és l'impagament de la responsabilitat civil decretada en la sentència penal. La peculiaritat d'aquesta causa de regressió és que en el 100% dels casos (n=7) és judicial i s'origina en el recurs del Ministeri Fiscal contra la classificació en tercer grau decretada per l'administració penitenciària. En el 71% dels casos (n=5) aquesta regressió és decretada pel JVP, i en el restant 29% (n=2) el Jutge de Vigilància Penitenciària va confirmar la classificació en tercer grau i, davant l'ulterior recurs del Ministeri Fiscal, l'òrgan judicial competent ha decretat la regressió.

En un 57% dels casos (n=4) les persones que són objecte de regressió tenien una responsabilitat civil molt elevada (superior a 15.000€) i havien estat condemnades per delictes de frau (estafa, apropiació indeguda o frau fiscal). Es

tracta majoritàriament de casos en què la persona paga una quantitat de la seva responsabilitat des que arriba a tercer grau, però aquesta quantitat representa una part molt petita en proporció a la seva responsabilitat civil, com pot ser per exemple pagar 40€ cada mes que està en tercer grau.

En el 43% dels casos restants (n=3) la responsabilitat civil és més baixa (inferior a 3.000€) i les persones han estat condemnades per delictes de violència de gènere o per robatori. En aquests casos la regressió es dona perquè l'òrgan judicial considera que el compromís de pagament no és suficient.

Del total de casos en què hi va haver una regressió per impagament de la responsabilitat civil, en un 14% (n=1) es va demostrar posteriorment que la persona sí que havia fet efectiva la responsabilitat civil, procedint-se a deixar sense efecte la regressió.

f) Altres causes

Incloem aquí situacions que resulta difícil classificar en les anteriors categories i que representen dos casos individuals.

El primer cas és el relatiu a una persona que demana voluntàriament ser portada de nou a la presó ja que no s'adapta al tipus de vida de la comunitat terapèutica on estava.

El segon cas és un cas de revocació judicial del tercer grau per un motiu aliè al de l'impagament de la responsabilitat civil. Es tracta d'una classificació inicial en tercer grau que és recorreguda pel Fiscal i revocada pel Jutge de Vigilància Penitenciària en atenció a que la persona no ha complert el ¼ de condemna i manté l'abús de l'alcohol i una actitud derrotista.

4.3.3 Prevenció de les infraccions

Malgrat que l'exploració sobre si les infraccions realitzades haguessin pogut ser previngudes era una de les preguntes de recerca, la resposta que podem donar en aquest informe és limitada i es refereix exclusivament a la percepció de la persona sobre si durant el tercer grau es van atendre de manera adequada les

seves necessitats criminògenes i si consideren que el control al qual se'ls va sotmetre era adequat.

Per contestar a aquesta pregunta ens basem només en les persones que van ser entrevistades (n=39). Una de les qüestions tractades en l'entrevista era si la persona vinculava la infracció que va donar lloc a la regressió a un suport insuficient o a un control excessiu per part dels tècnics de rehabilitació i de vigilància de l'administració penitenciària.

Tal i com es manifesta a la taula 9, de les 39 persones entrevistades, un total de 15 (38,5%) mencionen que la seva infracció té a veure amb deficiències de supervisió o amb un control excessiu per part de l'administració penitenciària. Aquesta xifra indica que en un 61,5% dels casos (n=24) les infraccions realitzades no són vinculades per part dels entrevistats a una manca de recolzament o un excés de control durant el tercer grau.

Taula 9. Atribució de les infraccions a manca de suport o a supervisió excessiva en el tercer grau.

Atribució de la infracció	N	% sobre atribució a la supervisió	% sobre el total
Insuficient atenció necessitats criminògenes	5	33	12,8
Informació insuficient	4	27	10,3
Excés de control	3	20	7,7
Manca d'ajuda a trobar feina	3	20	7,7
No atribueix la infracció a les condicions de la supervisió	24	-	61,5
Total	39	100	100

Prenent en consideració aquests 38,5% de casos en què els entrevistats vinculen la infracció que ha donat lloc a la regressió a una manca de suport o a un excés de control, podem diferenciar-los de la següent manera:

El 33% (n=5) són supòsits en els quals les persones manifesten un bon nombre de necessitats criminògenes que sembla que l'administració penitenciària no pot proveir. Aquestes necessitats guarden relació amb addiccions, problemes de salut mental i dèficits d'autocontrol. Els entrevistats lamenten no tenir una major dedicació per part del personal de tractament a atendre les seves necessitats.

Un 27% (n=4) són supòsits de regressió per incompliment del pagament de la responsabilitat civil, on les persones consideren que la infracció hauria pogut evitar-se si des de l'administració penitenciària i des del començament del compliment de la condemna se'ls hagués advertit degudament de l'esforç reparador que havien de fer si volien aconseguir i mantenir el tercer grau penitenciari.

Un tercer grup inclou el 20% dels casos (n=3), que fan referència a que la supervisió de la persona contemplava com a punt essencial la inserció laboral i la persona indica una manca de suport per part dels tècnics de rehabilitació per aconseguir trobar feina.

Finalment, el restant 20% (n=3) es refereix a supòsits en què la persona considera que ha existit una supervisió més basada en el control que en el suport a la persona, i que aquest control excessiu ha dificultat el seu procés de reinserció.

4.3.4 Procediment

La descripció del procediment que dóna lloc a la revocació es fa sobre la base de quatre aspectes: a) accions prèvies abans de decretar la regressió; b) possibilitat que la persona pugui exposar les seves raons abans de decretar la regressió; c) percepció de justícia de la persona; i d) recurs de la persona al jutge de vigilància penitenciària contra la regressió adoptada. Els resultats d'aquests tres indicadors s'exposen a la taula 10.

Taula 10. Indicadors sobre el procediment per decretar la regressió

Variable	Categoria	N	%
Accions prèvies abans de regressar (n=52)	Sí	10	19,2
	No	42	80,8
Possibilitat de la persona de defensar-se de la imputació abans de decretar la regressió (n=52)	Sí	0	0
	No	52	100
Percepció de justícia de la regressió (n=39)	Sí	13	33,3
	No	26	66,7
Presentació de recurs davant de la regressió (n=52)	Sí	8	15,6
	No	44	84,4

a) Accions prèvies abans de decretar la regressió

Una vegada que es detecta un incompliment de les condicions de la supervisió, la pregunta rellevant és si s'actua per tal de reconduir a la persona per tal d'impedir que tornin a produir-se aquests fets o si, en canvi, directament es procedeix a decretar la regressió.

En la població examinada en la recerca només trobem un 19,2% de casos en els quals, una vegada advertit un incompliment de les condicions de supervisió, es va procedir a realitzar accions prèvies. Com es veu a la taula 11, la realització d'accions prèvies en casos d'incompliment va estretament vinculada a la causa de la regressió, sent aquesta la norma en casos d'infracció per consum i sent, en canvi, excepcional en les altres causes d'incompliment.

Taula 11. Accions prèvies abans de decretar la regressió en funció de la causa de regressió.

Causa de la regressió	Accions prèvies de reconducció	
	Sí	No
Infracció penal	0%	100%
Incompliment condicions supervisió	15,4%	84,6%
Consum drogues	75%	25%
No retorn	0%	100%
Impagament responsabilitat civil	14,3%	85,7%
Altres	50%	50%

Sig.: ,000. V de Cramer: 0,66

En els casos en què hi ha hagut accions prèvies de reconducció de la situació¹⁴ abans de decretar la regressió, aquestes han estat de tres tipus: en un 70% (n=7) han estat advertències prèvies abans de la regressió, acompanyades d'una tasca de persuasió, per part del professional de rehabilitació i, en alguns casos, de sancions; en un 20% (n=2) s'ha adoptat, a més, un pla conductual per tal de reforçar el compliment de les obligacions; i en un 10% (n=1) s'ha

¹⁴ És cert que l'article 108 del Reglament Penitenciari obliga a la regressió provisional en cas que una persona no regressi a l'establiment penitenciari després d'una sortida, però en una part dels casos tractats la persona al·lega una justificació pel no retorn i, per tant, pot interpretar-se que el cas no entra en el pressupòsit fàctic de l'article.

derivat a la persona a un recurs de tractament per aturar el consum de drogues.

Un indicador diferent d'accions prèvies podria ser el relatiu a si la persona va tenir prèviament a la regressió una evolució negativa en el seu nivell del Sistema d'Avaluació i Motivació (SAM), que podés ser considerat com un indicador de que havia de millorar la seva conducta si volia mantenir la classificació en tercer grau¹⁵. Hem procedit a analitzar si abans de la data de regressió, les persones de la mostra havien patit una evolució negativa en el seu nivell del SAM. Els resultats d'aquesta anàlisi ens indiquen que els casos en que es va produir aquesta evolució negativa del SAM abans de procedir a la regressió van ser un 19% dels supòsits (n=10). Si agreguéssim els casos en que hem considerat en que va haver accions prèvies i aquells en els que hi hagut una evolució negativa del SAM prèvia a la regressió arribaríem a que en 32% casos (n= 17)¹⁶, ha existit alguna classe d'acció prèvia abans de regressar.

b) Possibilitat de la persona de defensar-se de la imputació abans de decretar la regressió

En aquest ítem la situació de les persones regressades és única: en cap cas la persona ha tingut la possibilitat d'al·legar les seves raons davant d'una autoritat imparcial i que sigui aquesta la que decideixi.

¹⁵ El sistema d'avaluació i motivació, regulat per les circulars que es citen a continuació, valora el progrés de les persones, a partir d'un conjunt d'indicadors relatius a l'evolució del seu pla de tractament i de la seva conducta. Aquesta valoració és més exhaustiva en les Unitats de Règim Obert.

Circular 1/1999, de la Direcció General de Serveis Penitenciaris i Rehabilitació, sobre el sistema d'avaluació i motivació continuada
http://www20.gencat.cat/docs/Justicia/Documents/ARXIUS/doc_27548502_1.pdf

Instrucció 1/2007, de la Direcció General de Recursos i Règim Penitenciari, sobre el procediment d'avaluació continuada dels interns que depenen de les Unitats de Règim Obert.
http://www20.gencat.cat/docs/Justicia/Documents/Instruccions%20i%20circulars/i1_2007_SAM_medi%20obert.pdf

¹⁶ Existeixen 3 casos en què es compleixen les dos situacions: hi ha hagut accions prèvies i evolució negativa del SAM prèvia a la regressió.

La pauta d'actuació procedimental en la població analitzada ha estat la següent: una vegada que s'ha elevat un expedient d'infracció per part del professional responsable, el centre ha decretat el pas provisional de la persona a un mòdul ordinari i la persona ha estat traslladada a aquest mòdul. Es tracta, per tant, d'una regressió provisional. A partir d'aquí, el centre podrà sol·licitar una regressió a tercer grau restringit i, una vegada que la junta de tractament aprovi la proposta de regressió a segon grau, el centre directiu aprovarà aquesta regressió.

El que es important és que en tot aquest procediment no hi ha hagut cap moment en què la persona hagi pogut exposar les seves raons sobre la infracció i sobre la regressió.

c) Percepció de justícia de la persona sobre la regressió

En la taula 12 s'exposen els factors que correlacionen significativament amb la percepció dels interns que la regressió ha estat justa.

Taula 12. Factors associats a la percepció de justícia de la regressió.

Factor	Sig. estadística	V de Cramer
Accions prèvies per reconduir la situació	0,003	0,48
Percepció utilitat de la regressió	0,008	0,42
Causa de la regressió	0,035	0,55

En l'explicació d'aquests factors, que expliquen aquest 35,9% de casos que consideren justa la regressió, veiem que hi tenen influència tres supòsits en particular:

El primer d'ells és el relatiu que s'hagin adoptat accions prèvies abans de regressar, com els que abans s'han comentat. En els casos en què s'han donat aquestes accions prèvies la majoria de les persones (66%) considera justa la regressió.

El segon factor és el relatiu que la persona consideri que la regressió ha estat útil per la seva reinserció. En els casos en què la persona considera que la regressió ha estat útil la veurà com justa en un 83% dels casos. En canvi, quan

la persona considera que la regressió no ha estat útil, només la veu justa en un 27,3% dels casos.

Un tercer factor que hi influeix és la infracció que ha donat lloc a la regressió, tal i com es mostra a la taula 13:

Taula 13. Percepció de justícia de la regressió en funció de la causa de la regressió.

Causa de la regressió	Percepció	
	Justa	Injusta
Infracció penal	40%	60%
Incompliment condicions supervisió	10%	90%
Consum drogues	72%	28%
No retorn	50%	50%
Impagament responsabilitat civil	0%	100%
Altres	100%	0%

El que ens indica aquesta taula és que en els casos de revocació del tercer grau per impagament de la responsabilitat civil, la percepció que la regressió ha estat injusta és general, la qual cosa s'explica pel fet que el que una autoritat (la penitenciària) li ha concedit, una altra autoritat (la judicial) li ha tret, sense que això vagi vinculat a una conducta concreta d'incompliment, sinó a un diferent criteri de les dues autoritats sobre l'esforç reparador que ha de fer la persona. També hi ha una altíssima percepció d'injustícia en els casos de revocació per incompliment de les condicions de la supervisió, ja que la persona sol considerar que els fets imputats poden ser justificats o no són tan greus per merèixer la regressió. Finalment, en els casos de revocació per no retorn, perceben la revocació com a justa les persones que han manifestat una voluntat de trencament de condemna i com injusta els que no han regressat al centre quan estava previst, però sense voluntat d'evadir-se. La percepció majoritària de justícia en els casos de revocació per consum s'explica pel fet que en aquests casos la regressió ha estat adoptada normalment després d'accions prèvies i majoritàriament es considera útil. Finalment, en la revocació per infracció penal, la percepció de justícia s'explica en funció de si la persona reconeix la infracció imputada o, per contra, la nega o la justifica.

f) Presentació de recurs davant de la regressió

De les 26 persones de la població estudiada que perceben com injusta la regressió van recórrer la resolució administrativa o judicial de regressió un total de 8 persones, xifra que representa el 37%. No podem quantificar les raons que expliquen que existeixi aquesta baixa taxa d'impugnació de les persones que perceben la regressió com injusta, però la impressió subjectiva dels investigadors sobre la base de les entrevistes realitzades, és que no existeix gaire confiança per part dels entrevistats en què el recurs pugui servir per aconseguir que la regressió sigui revocada.

Dels 8 recursos presentats davant l'autoritat judicial han estat resolts positivament un 25% (n=2). En la resta de casos, o bé la resposta al recurs ha estat negativa o bé en el moment de finalitzar la recerca no existia encara una resolució sobre el cas. Aquesta dada indica que les probabilitats que un recurs contra una regressió triomfi són limitades.

4.3.5 Finalitats de la regressió (ús en clau de rehabilitació)

La resposta que podem donar a aquesta pregunta en la recerca realitzada es refereix exclusivament a si la persona considera que la regressió que va patir ha estat útil per confrontar les necessitats criminògenes que existien i que es vinculen amb la infracció per la qual la persona ha estat regressada¹⁷. Tal i com es mostra a la taula 14, la percepció d'utilitat de la regressió es dona en un nombre reduït de casos.

Taula 14. Percepció d'utilitat de la regressió.

	N	%
Percepció d'utilitat	6	15,4
No percepció d'utilitat	33	84,6
Total	39	100

¹⁷ Cal assenyalar que per investigar amb més profunditat si la regressió ha estat útil per la persona es requeriria un disseny més ambiciós, on poder comparar dos grups de persones que han comès infraccions similars però amb resposta diferent, regressió en un cas i una resposta alternativa en l'altre i valorar en un seguiment longitudinal si aquests factors estan associats a la reincidència.

Els casos en què la persona percep com a útil la regressió es refereixen a dos factors relacionats: el fet que es tracti d'una regressió produïda per consum i que abans de regressar s'hagin realitzat accions per part dels professionals de tractament per tal de reconduir la situació (taules 15 i 16).

Taula 15. Factors associats a la percepció d'utilitat de la regressió.

Factor	Sig. estadística	V de Cramer
Causa de la regressió	,0001	0,73
Accions prèvies per reconduir la situació	,0000	0,61

Taula 16. Percepció d'utilitat de la regressió en funció de la causa de regressió.

Causa de la regressió	Percepció d'utilitat	
	Sí	No
Infracció penal	0%	100%
Incompliment condicions supervisió	11,1%	88,9%
Consum drogues	71,4%	28,6%
No retorn	0%	100%
Impagament responsabilitat civil	0%	100%
Altres	0%	100%

N=39. Sig. ,000. V de Cramer: 0,73.

Analitzant de manera més individual els 6 casos en què les persones valoren positivament la regressió, la raó que es dóna és que la regressió era la única manera d'interrompre el seu consum. Consideren que el retorn a presó va ser positiu per aquesta finalitat i perceben en general que les seves perspectives de reinserció són més positives a partir d'haver interromput la pauta de consum. En un dels casos es considera, a més, que la vida en centre tancat li ha servit per establir hàbits de vida convencionals i fa una valoració molt positiva de la seva regressió en clau de reinserció.

4.3.6 Afectació al desistiment

Una de les qüestions explorades en l'entrevista és si la motivació de la persona al canvi, que normalment acompanya la classificació en tercer grau, ha estat afectada a partir de la regressió.

Els resultats que es mostren a la taula 17 ens indiquen que en la immensa majoria del casos la regressió no ha afectat negativament a la prèvia motivació al canvi que tingués la persona.

Taula 17. Afectació de la regressió al desistiment.

Afectació de la regressió al desistiment	N	%
Afectació negativa	7	17,9
No afectació negativa	32	82,1
Total	39	100

Les anàlisis estadístiques realitzades no permeten explicar els factors que diferencien els casos d'afectació negativa amb els que aquesta afectació negativa no es dona, sinó que o bé les perspectives de desistiment es mantenen invariades després de la regressió o bé, en els casos en què la regressió ha estat considerada com a útil, poden haver millorat.

L'anàlisi dels casos mostra els processos pels quals la regressió pot explicar l'afectació negativa al desistiment. En primer lloc, l'aspecte més destacat és que, una vegada regressat al mòdul, la persona s'hagi sentit abandonada per part dels professionals. En segon lloc, altres entrevistats destaquen que havien fet un esforç pel canvi i que una vegada regressats es senten desmotivats. Finalment, en un cas la persona indica que en el tercer grau tenia una motivació especial a no consumir drogues que una vegada arribada al mòdul ha perdut.

4.3.7 Conflictivitat

La conflictivitat post-regressió s'ha valorat de la següent manera. S'ha considerat que existia un increment de la conflictivitat vinculada a la regressió quan el nombre de sancions disciplinàries imposades en el període posterior a la regressió era superior a les sancions imposades en l'any anterior a la data de regressió provisional¹⁸. Aquestes dades s'han comprovat en el Sistema d'Informació Penitenciària de Catalunya (SIPC).

¹⁸ En cas que la regressió hagi estat conseqüència d'una infracció disciplinària que comporta sanció, aquesta sanció no s'ha computat.

Els resultats d'aquesta anàlisi, tal i com s'exposen a la taula 18, són que, en general, la regressió no pot considerar-se causant d'un increment de la conflictivitat.

Taula 18. Conflictivitat vinculada a la regressió.

Conflictivitat post-regressió	N	%
Sí	10	19,2
No	42	80,8
Total	52	100

De les anàlisis estadístiques realitzades se'n desprèn que l'única variable explicativa de la conflictivitat és l'afectació al desistiment: sembla que, si com a conseqüència de la regressió la persona ha vist reduïda la seva motivació al canvi, llavors s'incrementa la probabilitat que hi hagi conflictivitat.

Taula 19. Factors associats a la conflictivitat post-regressió.

Factor	Sig. estadística	V de Cramer
Afectació negativa al desistiment	,0026	0,36

4.3.8 Percepció de legitimitat del personal penitenciari

En l'entrevista es va explorar quina era la percepció de legitimitat del personal penitenciari –del personal de vigilància i del personal de tractament– que tenien els entrevistats. El tema de la percepció del personal sortia espontàniament a l'entrevista. Tenint en compte els diferents rols del personal de vigilància i del personal de tractament, s'ha fet una valoració diferenciada dels dos tipus de personal penitenciari. S'ha considerat que l'intern valorava com a legítima l'actuació del personal de vigilància i del personal de tractament quan en el conjunt de l'entrevista, o bé hi havia globalment una valoració positiva del personal, o bé no hi havia mencions globalment negatives. En canvi, s'ha considerat que l'intern no valorava com a legítima l'actuació del personal penitenciari quan hi havia una valoració globalment negativa del personal.

Els resultats de percepció que es mostren a la taula 20 ens indiquen que el personal de vigilància és majoritàriament percebut com a legítim, mentre que hi ha més disparitat en la valoració del personal de tractament, on

aproximadament la meitat el valora com a legítim i l'altra meitat com a no legítim.

Taula 20. Percepció de legitimitat del personal de vigilància i de tractament per part dels entrevistats.

Personal	Valoració	N	%
Vigilància	Positiva	28	71,8
	Negativa	11	28,2
Tractament	Positiva	18	46,2
	Negativa	21	53,8

Els factors analitzats que incideixen en la valoració positiva tant del personal de vigilància com del personal de tractament, i que s'exposen a la taula 21 i 22, ens indiquen que la valoració del personal de tractament està vinculada a com la persona ha percebut la seva supervisió: si ha percebut la supervisió en termes de suport s'incrementa la valoració positiva, si l'ha viscuda en termes de control excessiu s'incrementa la valoració negativa. A més, en referència al personal de tractament, la seva valoració positiva està relacionada amb què s'hagin fet accions prèvies abans de regressar. Finalment, el fet d'obtenir permisos post-regressió incrementa la valoració positiva dels dos tipus de personal.

Taula 21. Factors associats a la percepció de legitimitat del personal de tractament.

Factor	Sig. estadística	V de Cramer
Percepció de suport en el tercer grau	,006	0,44
Percepció de control excessiu en el tercer grau (factor negatiu)	,024	0,58
Accions prèvies abans de regressar	,030	0,34
Obtenció de permisos post-regressió	,041	0,32

Taula 22. Factors associats a la percepció de legitimitat del personal de vigilància.

Factor	Sig. estadística	V de Cramer
Percepció de suport en el tercer grau	,037	0,34
Percepció de control excessiu en el tercer grau (factor negatiu)	,024	0,36
Obtenció de permisos post-regressió	,044	0,35

4.3.9 Permisos post-regressió

La temàtica de l'obtenció de permisos després de la regressió s'ha analitzat sobre la base de les dades del Sistema Informàtic Penitenciari de Catalunya (SIPC). El que ens indiquen aquestes dades, resumides a la taula 23, és que una majoria de les persones regressades recuperen els permisos, si bé triguen una mitjana de 214 dies (7 mesos) en tornar-los a aconseguir.

Taula 23. Obtenció de permisos després de la regressió.

Permisos	N	%	Dies de mitjana en l'obtenció de permisos*
Sí	31	59,6	214
No	21	40,4	-
Total	52	100	

* Interval: de 45 dies (mínim) a 535 dies (màxim)

De les variables considerades, l'única que sembla tenir capacitat explicativa de l'obtenció de permisos després de la regressió és l'afectació al desistiment, que disminueix la possibilitat d'aconseguir permisos, tal i com es mostra a la taula 24:

Taula 24. Factors associats a l'obtenció de permisos després de la regressió.

Factor	Sig. estadística	V de Cramer
Afectació negativa de la regressió al desistiment	,018	0,37

4.3.10 Forma d'acabar de la condemna

Tal i com s'estableix a la taula 25, les persones regressades finalitzen la condemna majoritàriament en segon grau de tractament i la comparació amb les dades sobre com acaben la condemna les persones regressades en el 2004 i el 2005 (que han estat exposades a la introducció d'aquest informe) indiquen que la població escollida no sembla seguir una pauta molt diferenciada de la població general que pateix una regressió en el sistema penitenciari de Catalunya. No obstant això, és cert que en la població analitzada existeix una taxa més alta d'acabament esglaonat (en tercer grau o llibertat condicional) que podria ser indicatiu d'una política més oberta en els darrers anys a què les persones que han estat regressades puguin recuperar el tercer grau.

Taula 25. Forma d'acabar la condemna. Comparació de la població analitzada amb la població de persones regressades entre el 2004 i el 2005.

	Població recerca		Persones regressades el 2004 i 2005	
	N	%	N	%
Primer grau	0	0	20	2,0
Segon grau	32	61,5	686	67,9
Tercer grau	15	28,6	166	16,4
Llibertat condicional	5	9,6	130	12,9
Altres	0	0	9	0,9
Total	52	100	1.011	100

Per tal de saber quins factors expliquen que les persones acabin la condemna d'una manera esglaonada (tercer grau o llibertat condicional) o en segon grau hem procedit a recodificar els resultats distingint aquests dos grups de persones i examinant quines variables poden explicar la fi de la condemna en el grup de tercer grau o en llibertat condicional. Els resultats d'aquesta anàlisi ens indiquen que l'única variable explicativa és que la persona hagi recuperat els permisos, la qual cosa incrementa de forma molt rellevant les possibilitats que acabi la condemna amb transició a la comunitat, tal i com es veu a la taula 26.

Taula 26. Factors associats a l'acabament de la condemna en tercer grau o en llibertat condicional.

	Finalitzen condemna en segon grau		Finalitzen condemna en tercer grau o en llibertat condicional	
	N	%	N	%
Permisos post-regressió	20	63	19	95
No permisos post-regressió	12	37	1	5
Total	32	100	20	100

Significació: ,000. V de Cramer: 0,57

4.4. Discussió de les preguntes de recerca

4.4.1 ¿Respecta la pràctica de la regressió el model normatiu justificat?

El model normatiu que hem justificat es basa en quatre idees: a) prevenir les infraccions que donen lloc a la regressió; b) utilitzar la regressió com a *ultima ratio*; c) garantir la defensa a la persona davant de la regressió; i d) usar la

regressió amb finalitat rehabilitadora. A continuació, procedim a valorar globalment el compliment d'aquests quatre aspectes.

a) *Prevenió*

Malgrat que la resposta que dona la recerca a aquesta pregunta és limitada, podem dir que d'acord a la informació de la qual es disposa no es pot considerar que majoritàriament les infraccions que han dut a la regressió siguin conseqüència d'una manca de suport o d'una supervisió excessiva de la persona en el compliment del tercer grau. No obstant això, el compliment d'aquest estàndard normatiu resulta millorable ja que aproximadament un terç de les persones que han patit una regressió atribueixen la seva infracció a una manca de suport durant el compliment del tercer grau o a una supervisió en què s'ha emfatitzat massa el contingut de control.

b) *Ús de la regressió com a ultima ratio*

En aquest punt cal destacar que existeix un àmbit –el relatiu a la regressió que ha estat originada pel consum de drogues– en el que la recerca ha detectat que, efectivament, es compleix amb aquests principis, ja que la regressió s'ha adoptat després de diferents intervencions per tal de tractar de reconduir a la persona cap a l'abstinència de les drogues. No obstant això, en la resta de supòsits de revocació el respecte a aquest principi ha estat mínim.

En el cas de regressió per impagament de responsabilitat civil no s'ha ponderat la possibilitat per part del JVP d'instar el jutge o tribunal sentenciador a establir un pla de pagament o, en el seu defecte, d'establir el pagament de la quantitat que es considera adequada com una condició del manteniment en tercer grau en lloc de procedir a la revocació.

En els casos de revocació per denúncia penal, per incompliment de les condicions de la supervisió o per no retorn (quan no existeix voluntat de trencament definitiu de la condemna) no s'ha entrat a valorar si podien adaptar-se altres mesures abans de la regressió que fossin de menys intensitat que la revocació i que poguessin confrontar les necessitats criminògenes de la persona.

c) Garantir la defensa de la persona davant de la regressió

El compliment que es dóna a la pràctica a aquest principi és molt insuficient. Davant de la infracció que dóna lloc a la regressió la persona està desproveïda de garanties de defensa. La regressió s'adopta sense cap tipus de procediment contradictori en què, davant d'una autoritat imparcial, la persona pugui donar arguments de defensa davant de la infracció imputada. Cal tenir en compte que les persones entrevistades han al·legat diferents raons que semblen dignes de consideració per part d'una autoritat abans de decidir sobre la regressió: que no han comès la infracció imputada, que aquesta infracció podria estar justificada, que la infracció comesa no és tan greu com la imputada o que podrien adoptar-se altres mesures diferents a la regressió per respondre a la infracció realitzada. Òbviament, són raons que haurien de ser contrastades amb les que aporta l'autoritat que denuncia la infracció, però el que no resulta garantista és que la persona no pugui ser escoltada abans de la regressió ni que una autoritat imparcial valori la prova dels fets, la seva gravetat i la necessitat de la regressió. És cert que el nostre sistema permet el recurs de la persona regressada al JVP per tal que decideixi sobre la legalitat de la regressió i que el JVP podrà considerar els motius de la persona regressada i ponderar-los amb les de la resolució. No obstant això, aquesta resolució no podrà evitar que la regressió ja hagi complert els seus efectes.

L'alta percepció d'injustícia dels entrevistats sobre la seva regressió és un indicador que el nostre sistema de regressió no compleix bé amb aquest principi.

d) Ús de la regressió en clau rehabilitadora

En la mesura en què la perspectiva rehabilitadora parteix de la idea que, en general, una regressió esglaonada a la comunitat està en millors condicions d'aconseguir la rehabilitació que un retorn no supervisat a la comunitat, resulta que un ús rehabilitador de la regressió implica tres condicions: a) que abans de decretar la regressió s'hagin tractat altres vies, compatibles amb el manteniment del tercer grau, per tractar de reconduir l'afectació al procés de rehabilitació que manifesta la infracció realitzada, b) que el retorn a presó sigui

indicat per tractar aquestes necessitats, i c) que de procedir a la regressió es faci minimitzant al màxim les conseqüències negatives per a la reinserció.

Sobre la base d'aquesta definició, trobem que el compliment d'aquest principi és també reduït en la nostra pràctica de la regressió. Com ja hem explicat anteriorment, només en una part limitada de casos s'han adoptat mesures prèvies per reconduir la situació, la qual cosa ja fa difícil afirmar que la regressió fos indicada des del punt de vista rehabilitador. Encara que aquesta recerca no permet valorar si la regressió ha estat finalment efectiva en clau de rehabilitació¹⁹, sí que disposem de l'indicador d'utilitat percebuda per la pròpia persona que suggereix que només quan la regressió ha estat adoptada després d'un conjunt d'intents de tractar en la comunitat les necessitats de rehabilitació de les persones, aquesta compliria finalitats rehabilitadores.

4.4.2 ¿Per quines raons les persones regressades no finalitzen la condemna en tercer grau o en llibertat condicional?

Un 61,5% de les persones de la població analitzada finalitzen la seva condemna en segon grau de tractament i, per tant, són alliberades sense un pla de supervisió en llibertat previ a la llibertat definitiva. La capacitat de la recerca realitzada per donar una resposta a la pregunta formulada és limitada, possiblement per haver analitzat una població petita. El que podem concloure a partir de les dades de què disposem és el següent.

Existeixen dues situacions que requereixen explicació si es vol contestar a la pregunta de recerca: a) què explica que existeixi un 40,4% de la població regressada que no torni a recuperar els permisos, la qual cosa portarà normalment a finalitzar la condemna en segon grau; b) què explica que del 59,6% de persones que obtenen permisos després de la regressió hi hagi un 36% que no arribi a aconseguir el tercer grau o la llibertat condicional.

¹⁹ V. nota 2.

a) No obtenció de permisos després de la regressió

De les variables analitzades, l'única que sembla tenir una capacitat explicativa del fet que una part de les persones regressades no obtinguin permisos post-regressió és la relativa a que la regressió hagi afectat negativament les perspectives de desistiment de les persones. Sembla que aquesta afectació negativa dificulta que la persona obtingui permisos, la qual cosa, per la seva banda, fa molt improbable que pugui obtenir el tercer grau i la llibertat condicional. Aquest és un resultat coherent amb les hipòtesis de la recerca.

No obstant això, el fet que altres factors que d'acord a la recerca havien de ser rellevants per explicar els resultats no ho siguin –com el factor de l'increment de la conflictivitat o la percepció de justícia respecte de la regressió– ens indiquen que possiblement, més enllà de factors individuals, existeixen una altra classe de factors que poden estar influïent en què una part important de la població analitzada no recuperi els permisos. A títol d'hipòtesi ens plantejem si podrien existir criteris generals d'algunes Juntes de Tractament que dificultessin la concessió de permisos a persones regressades. En tot cas, aquesta hipòtesi no pot ser contrastada amb les dades de la recerca realitzada.

b) No consecució del tercer grau d'una part de les persones que recuperen els permisos

La recerca no pot identificar factors individuals explicatius del fet que d'una part de les persones que recuperen els permisos no arribin a aconseguir el tercer grau. També en aquest cas es requeriria una mostra més gran per poder valorar possibles factors explicatius. Però el fet que les variables estudiades –la conflictivitat post-regressió i l'afectació negativa al desistiment– no siguin explicatives d'aquest resultat ens indica que possiblement hi estan influïent variables de caràcter organitzatiu que fan que determinats casos en els quals individualment no sembla haver-hi factors individuals que dificultin l'accés al tercer grau o a la llibertat condicional quedin postergats i finalment no hi hagi temps de procedir a aquesta nova classificació. Possiblement, si el temps de recuperació dels permisos –que se situa en 7 mesos de mitjana en la població analitzada– fos més reduït, s'incrementarien les possibilitats que la taxa de

persones regressades que acaben la condemna en tercer grau o en llibertat condicional fos més elevada.

5. Conclusions i propostes

5.1 Conclusions

Es procedeix a continuació a fer una síntesi de les aportacions que considerem més rellevants de la recerca realitzada:

a) La recerca parteix d'una realitat sobre el sistema penitenciari català consistent en què el retorn esglaonat a la comunitat no és la manera normal d'acabar una pena de presó..

b) El fet que el retorn progressiu a la comunitat tingui taxes baixes –donat que són alliberats en tercer grau o llibertat condicional aproximadament 2 de cada 5 condemnats a presó– suposa una realitat preocupant des del punt de vista de la protecció de la societat, des de la perspectiva de la humanització del càstig i també en clau de costos econòmics. En atenció a la protecció de la societat, els sistemes que alliberen a les persones condemnades a presó amb una prèvia supervisió rehabilitadora a la comunitat resulten, en general, més efectius en la prevenció de la reincidència que aquells en què les persones passen d'una situació de privació de llibertat a una situació de llibertat sense transició. En clau d'humanitat, els sistemes de règim obert i de llibertat condicional possibiliten, en major mesura que els règims tancats, que la persona mantingui els vincles amb la comunitat. Finalment, la despesa econòmica dels sistemes tancats són més elevats que els dels règims oberts.

c) La regressió a segon grau és un dels factors que explica que les taxes de retorn progressiu a la comunitat siguin baixes. Aquestes persones estaven complint la seva condemna en establiments de règim obert i eren candidats a finalitzar la condemna en tercer grau o en llibertat condicional. En la mesura en què pateixen una regressió a segon grau de classificació acabaran majoritàriament la seva condemna sense un retorn esglaonat a la comunitat.

d) La pràctica de la regressió hauria d'estar basada en dos principis fonamentals que orienten el nostre sistema constitucional: el principi de protecció de la llibertat personal i el principi de rehabilitació. El principi de

protecció de la llibertat personal és important ja que el pas d'un establiment de règim obert a un establiment de règim ordinari afecta la llibertat personal protegida en els arts. 1 i 17 de la CE. El principi de reeducació i reinserció social és el principi essencial que d'acord a l'art. 25.2 de la CE ha de guiar l'execució de les penes. A partir d'aquests dos principis es pot elaborar un model normatiu de regressió que té quatre pilars: prevenir els incompliments que poden donar lloc a la regressió, utilitzar la regressió com a *ultima ratio*, garantir els drets de defensa en el procediment de regressió i ponderar la decisió de regressió des d'una òptica rehabilitadora i de protecció de la societat.

e) S'ha procedit a avaluar la pràctica de la regressió amb dos objectius principals. En primer lloc, s'ha analitzat si l'ús de la regressió respecta un model normatiu inspirat en els principis de resocialització i de protecció de la llibertat personal. En segon lloc, s'ha procedit a explorar les raons que poden explicar que una vegada que es produeix la regressió el més probable és que la persona finalitzi la seva condemna en segon grau.

f) En referència al primer objectiu de la recerca –avaluar si la pràctica de la regressió a Catalunya resulta coherent amb un model normatiu inspirat en la protecció de la llibertat personal i en la rehabilitació– els resultats són els següents:

f.1) Es compleix adequadament amb el principi de prevenir les infraccions que duen a la regressió.

f.2) La regressió s'utilitza correctament com a *ultima ratio* en els casos en què la infracció que duu a la regressió consisteix en el consum de drogues. En la resta de supòsits (denúncia per infracció penal, incompliment de les condicions de la supervisió, impagament de la responsabilitat civil i no retorn) no s'ha procedit a adoptar mesures per canalitzar la conducta de la persona abans de procedir a la regressió.

f.3) No es compleix amb el principi que la persona disposi de garanties de defensa abans de la regressió. La regressió s'adopta sense cap tipus de procediment contradictori previ en el qual, davant d'una autoritat

imparcial, la persona pugui defensar-se de la infracció imputada i argumentar que la regressió no és necessària. La percepció de la majoria dels regressats sobre la injustícia de la regressió resulta coherent amb la manca de respecte a aquest principi.

f.4) La regressió s'utilitza correctament en clau rehabilitadora en una part dels casos en els quals es tracta de reconduir l'incompliment de la persona per altres vies i només s'adopta la regressió quan es creu que serà útil per confrontar les necessitats criminògenes de la persona. Tanmateix aquesta bona pràctica es limita fonamentalment als casos en què l'incompliment deriva del consum de substàncies.

g) En referència al segon objectiu de la recerca –esbrinar les raons per les quals les persones regressades són majoritàriament alliberades sense un pla de supervisió en semilibertat o llibertat previ a l'alliberament definitiu–, les conclusions de la recerca són les següents:

g.1) La variable més rellevant perquè un 61,5% de les persones regressades no recuperin el tercer grau o la llibertat condicional és la no obtenció de permisos post-regressió.

g.2) La regressió afecta negativament a les perspectives de desistiment de la persona i aquest factor, per la seva banda, dificulta l'obtenció de permisos i, en conseqüència, l'obtenció del tercer grau i de la llibertat condicional.

g.3) Els factors individuals analitzats en la recerca no permeten explicar suficientment ni la no obtenció de permisos després de la regressió per una part important dels regressats ni el fet que una part important dels que obtenen permisos no arribin a recuperar el tercer grau o la llibertat condicional.

g.4) Semblen existir raons estructurals, que podrien dependre dels temps establerts pels diferents equips tècnics de les presons per recuperar el procés de reinserció, que contribueixen a explicar aquest impacte important de la regressió en com s'acaba la condemna.

5.2 Propostes

Sobre la base del model normatiu que creiem que ha de guiar la pràctica de la regressió i l'anàlisi de la pràctica realitzada, procedim a realitzar un conjunt de propostes que creiem que reduirien el nombre de regressions així com minimitzarien el seu impacte.

1) És important establir per escrit les condicions que ha de complir la persona durant el règim obert. En la pràctica actual ja existeix una comunicació oral per part del tècnic que supervisa a l'intern respecte de les condicions que ha de complir mentre estar en règim obert, però creiem que seria útil, que aquestes condicions específiques de la persona se li comunicuessin per escrit, indicant expressament que el seu incompliment pot comportar la regressió a segon grau. Creiem que aquestes condicions han d'anar vinculades als objectius de rehabilitació específics per a cada persona i han de poder ser reformats en atenció a l'evolució de l'intern. Per tant les condicions l'incompliment de les quals poden suposar la regressió haurien de ser dinàmiques com el pla individualitzat rehabilitador que tingui cada intern. L'objectiu que es persegueix amb aquesta proposta és doble: d'una banda considerem que podria servir per prevenir la comissió d'infraccions; d'altra banda s'identificaria el fonament per discutir sobre si ha existit un incompliment.

2) Resulta necessari que el procediment de regressió es doti de les garanties procedimentals bàsiques. La qüestió bàsica és que la regressió només podria ser adoptada després d'una vista oral en la que es valorés l'evidència aportada per l'Administració i per la persona interessada. A partir d'aquí una autoritat imparcial –podria ser una autoritat administrativa o el jutge de vigilància penitenciària– presidiria el procediment i hauria de ponderar si existeix un incompliment de les condicions de la supervisió i, en el seu cas,, si resulta necessària la regressió o existeixen altres mesures menys greus que la regressió que permetin donar resposta a l'incompliment. L'objectiu d'aquesta proposta consisteix en minimitzar els casos en que s'han adoptat regressions davant de conductes que possiblement no requerien una resposta tan greu.

3) La decisió sobre la regressió ha d'estar guiada pel principi d'*ultima ratio*. Una vegada que, amb el procediment abans previst, s'ha establert que ha existit un incompliment no justificat de les condicions del tercer grau, s'ha de ponderar si, des de la perspectiva de la rehabilitació de la persona, existeixen altres mesures menys greus que estiguin en condicions d'afrontar les necessitats criminògenes de la persona. Seguint la bona pràctica existent en els casos de revocació per consum de drogues, les mesures que haurien de valorar-se abans de procedir a la regressió són: 1r) establir noves mesures de tractament de les necessitats detectades o reforçar el nivell de supervisió rehabilitadora de la persona, sense necessitat de recórrer a un procediment d'incompliment; 2n) realitzar, sempre que sigui possible, un advertiment formal a la persona abans d'iniciar un procediment de revocació (Weaver et al. 2012); 3r) utilitzar sancions de menor gravetat per sancionar els incompliments com poden ser les reduccions del règim de permisos; 4r) fer ús del règim obert restringit com a període de contenció que eviti la regressió a segon grau²⁰. La pràctica proposada resulta coherent amb la reflexió penològica internacional sobre la necessitat d'adoptar mesures per prevenir que els incompliments tècnics de la supervisió sigui una important font d'entrades a la presó (Zhang et al., 2006; Lin et. al., 2010; White et al., 2011; Hamilton i Campbell, 2013) i implica respectar la regla 10 de la Recomanació (92) 16, del Consell d'Europa, relativa a les Regles Europees de sancions alternatives²¹, que diu:

La llei no ha d'establir la conversió automàtica d'una sanció alternativa en una pena de presó en cas de que la persona incompleixi les condicions de la sanció alternativa.

²⁰ Per implementar aquesta proposta cal tenir en compte que, com ens va indicar Joan Pere Queralt, cap del servei de medi obert i de serveis socials de la Direcció General de Serveis Penitenciaris i Rehabilitació, perquè en el marc del règim obert restringit es pugui donar resposta als incompliments de les condicions del règim obert seria necessari dotar els establiments de règim obert d'un nivell adequat de serveis de vigilància, tractament i manutenció.

²¹ Recommendation (92) 16, European rules on community sanctions and measures, 19 octubre 1992.
<https://wcd.coe.int/com.instranet.InstraServlet?command=com.instranet.CmdBlobGet&InstranetImage=574882&SecMode=1&DocId=605174&Usage=2> Per un comentari de la política criminal europea en matèria de sancions alternatives: Cid (2010).

4) S'ha d'establir una nova pauta d'actuació per tal d'evitar els incompliments causats per la no satisfacció de la responsabilitat civil derivada de la infracció penal. En primer lloc, en cas de no existir un pla de pagament establert pel jutge o tribunal sentenciador, s'ha d'instar aquest òrgan judicial a establir-lo. Aquest pla de pagament ha de ser entès com un pla de reparació en funció de les possibilitats de la persona. L'Administració hauria de responsabilitzar-se d'instar una modificació d'aquest pla si varien les circumstàncies de la persona. L'Administració hauria de supervisar l'esforç reparador de la persona i, en cas que es detectin incompliments, valorar la necessitat d'instar una revisió del pla de pagament o advertir adequadament a la persona de les possibles conseqüències de l'incompliment. Finalment, en cas que existeixi un procediment de regressió, el Jutge de Vigilància Penitenciària ha de ponderar com a resposta a l'incompliment el fet d'establir el pla de pagament com una condició del manteniment en tercer grau.

5) En cas que una persona sigui regressada a segon grau, i tal com es proposa a la Circular 2/2012, és molt recomanable establir un pla per escrit i comunicat a la persona interessada dirigit a la recuperació del tercer grau. Aquest pla ha de delimitar les activitats de tractament que la persona ha de realitzar per aconseguir de nou els permisos i el tercer grau. En aquest sentit, resulta necessari replantejar la pràctica actual per la qual no només passa que una part de les persones regressades no recuperen els permisos, sinó que els que sí que els recuperen triguen de mitjana 7 mesos a fer-ho. Una perspectiva realista de recuperació del tercer grau pels regressats obliga a establir un temps molt més reduït per recuperar els permisos que son el pas per recuperar el règim obert. Aquesta idea és coherent amb la ubicació preferent dels regressats a segon grau en unitats semiobertes, que també estableix la Circular 2/2012 per tal d'evitar la involució definitiva dels interns i fomentar la intervenció en el medi comunitari.

6. Bibliografia

Andrews, D. i Bonta, J. (2003). *The Psychology of Criminal Conduct*. 3^a ed. Cincinaty: Anderson.

Austin, J. (2001). "Prisoner reentry: current trends, practices and issues". *Crime and Delinquency*, 47, 314-334.

Blumstein, A. (2004). Prisons: A Policy Challenge. A J.Q. Wilson i J. Petersilia (eds.), *Crime*, (p. 451-482). Oakland: ICS Press.

Bonta, J. et al. (2008). "Exploring the black box of community supervision". *Journal of offender rehabilitation*, 47 (3), 248-270.

Braga, A.; Piehl, A. i Hureau, D. (2009). "Controlling violent offenders released to the community: An evaluation of the Boston reentry initiative". *Journal of Research in Crime and Delinquency*, 46, 411-36.

Cachón, M. i Cid, J. (2003). "Conformidad del acusado y penas alternativas a la prisión en los juicios rápidos (II)". *Diario La Ley*, nº 5820, p. 1-10.

Capdevila, M. i Ferrer, M. (2009). *Taxa de reincidència penitenciària 2008*. Barcelona: Centre d'Estudis Jurídics i Formació Especialitzada. (Publicació electrònica.)

http://www.recercat.net/bitstream/handle/2072/90548/SC-1-076-09_cat.pdf?sequence=1

Capdevila, M. et al. (2006). *La classificació inicial en règim obert dels condemnats a presó*. Barcelona: Centre d'Estudis Jurídics i Formació Especialitzada. (Publicació electrònica.)

http://www.recercat.net/bitstream/handle/2072/200129/doc_43819790_1.pdf?sequence=1

Cid, J. (1998). "Derecho a la reinserción social. Consideraciones a propósito de la reciente jurisprudencia constitucional en materia de permisos". *Jueces para la Democracia*, 32, 36-48.

Cid, J. (2010). La política criminal europea en materia de sanciones alternativas a la prisión y la realidad española: una brecha que debe superarse, A C. Arangüena (ed.), *Espacio europeo de libertad, seguridad y justicia. Últimos avances en cooperación judicial penal* (p. 267-288). Valladolid: Lex Nova.

Cid, J. (2009). *La elección del castigo*. Barcelona: Bosch.

Cid, J. i Martí, J. (2011). “El procés de desistiment de les persones empresonades: obstacles i suports”. [Informe de recerca] Barcelona: Centre d’Estudis Jurídics i Formació Especialitzada. (Publicació electrònica.)

http://www20.gencat.cat/docs/Justicia/Documents/ARXIUS/SC_3_175_11_cat.pdf

Cid, J. i Tébar, B. (2010a). Spain. A N. Padfield; D. van Zyl Smit i F. Dünkel (eds.), *Release from prison. European policy and practice* (p. 358-392). Cullompton: Willan,

Cid, J. i Tébar, B. (2010b). “Libertad condicional y delincuentes de alto riesgo”. *Revista Española de Investigación Criminológica* 8(3), 1-25. (Publicació electrònica.)

<http://www.criminologia.net/pdf/reic/ano8-2010/a82010art3.pdf>

Council of Europe (1992). Recommendation (92) 16, on *European rules on community sanctions and measures*, 19 octubre 1992. The Committee of Ministers on 19 October 1992 at the 482nd meeting of the Ministers' Deputies.

Council of Europe (2003). *Recommendation Rec (2003) 22 of the Committee of Ministers to member states on conditional release (parole)*. The Committee of Ministers, on 24 September 2003 at the 853rd meeting of the Ministers' Deputies.

Dünkel, F. i Pruin, I. (2010). Germany. A N. Padfield; D. van Zyl Smit i F. Dünkel (eds.). *Release from prison. European policy and practice* (p. 185-212). Cullompton: Willan.

Dünkel, F.; van Zyl Smit, D. i Padfield, N. (2010). Concluding thoughts. A N. Padfield; D. van Zyl Smit i F. Dünkel (eds.). *Release from prison. European policy and practice* (p. 185-212). Cullompton: Willan.

Ellis, T. i Marshall, P. (2000). "Does parole work? A post-Release comparison of reconviction rates for paroled and non-paroled prisoners". *The Australian and New Zealand Journal of Criminology*, 33, 300-17.

Farrington, D. et al. (2002). The Mariland scientific methods scale. A L. Sherman; D. Farrington; B. Welsh i D. MacKenzie (eds.). *Evidence-based crime prevention* (p. 13-21). London: Routledge.

Hamilton, R. i Campbell, C. (2013). "A dark figure of corrections. Failure by way of participation". *Criminal Justice and Behavior*, 40(2), 180-202.

Hann, R.; Harman, W. i Pease, K. (1991). "Does parole reduces the risk of reconviction?". *Howard Journal*, 30/1, 66-75.

Harper, G. i Chitty, C. (2005). *The impact of corrections on re-offending: a review of 'what works'*. Home Office Research Study, 291. London: Home Office.

Jueces de Vigilancia Penitenciaria (2009). *Crterios de actuación, conclusiones y acuerdos aprobados por los jueces de vigilancia penitenciaria en sus XVIII reuniones celebradas entre 1981 y 2009*. (Publicació electrònica. <http://www2.scjn.gob.mx/seminario/docs/Art-2.pdf>

Kemshall, H. (2007). MAPPA, Parole and the Management of High-Risk Offenders in the Community. A: N. Padfield (ed.). *Who to Release. Parole, Fairness and Criminal Justice* (p. 202-14). Cullompton: Willan.

Kemshall, H. i Wood, J. (2007). "Beyond public protection: An examination of community protection and public health approaches to high-risk offenders". *Criminology and Criminal Justice*, 7, 203-22.

Lin, J.; Grattet, R. i Petersilia, J. (2010). "Back-end sentencing and reimprisonment: individual organizational, and community predictors of parole sentencing decisions". *Criminology* 48(3), 759-795.

Lowenkamp, C.; Latessa, E. i Holsinger, A. (2006). "The risk principle in action: what have we learned from 13.676 offenders and 97 correctional programs". *Crime and delinquency*, 52(1), 77-93.

Luque, E.; Ferrer, M. i Capdevila, M. (2004). *La reincidència penitenciària a Catalunya*. Barcelona: Centre d'Estudis Jurídics i Formació Especialitzada.

McBride, E. (2009). "Note: policing parole; the constitutional limits or back-end sentencing". *Stanford Law & Policy Review*, 20(2), 597-621.

Petersilia, J. (2003). *When Prisoners come home. Parole and prisoner reentry*. Oxford: Oxford University Press.

Petersilia, J. i Turner, S. (1993). "Intensive probation and parole". Tonry, M. (ed.). *Crime and justice. A review of research*, 17, 281-335.

Petrunik, M. i Deustchmann, L. (2008). "The exclusion inclusion spectrum in state and community response to sex offenders in Anglo-American and European Jurisdictions". *International Journal of Offender Therapy and Comparative Criminology*, 52, 499-519.

Piehl, A. i LoBuglio, S. (2005). Does supervision matter? A J. Travis i C. Visher (eds.). *Prisoner reentry and crime in America*. Cambridge: Cambridge University Press.

Renart, F. (2003). *La libertad condicional: nuevo régimen jurídico*. Madrid: Edisofer.

Scott-Hayward, C. (2011). "The failure of parole: rethinking the role of the state in reentry". *New Mexico law review*, 41, 1-48.

Schlager, M. i Robbins, K. (2008). "Does Parole work? Revisited: Reframing the Discussion of the Impact of Postprison Supervision on Offender Outcome". *The Prison Journal*, 88, 234-51.

Seiter, R. i Kadela, K. (2003). "Prisoner reentry: what works, what does not and what is promising". *Crime & Delinquency*, 49, 360-88.

Solomon, A.; Kachnowsky, V. i Bhati, A. (2005). *Does Parole Work? Analyzing the Impact of Postprison Supervision on Rearrest Outcomes*. Washington DC: The Urban Institute.

Tamarit, J.M. (2004). "La reforma de la ejecuci3n penal". A R. Garc3a Albero; i J.M. Tamarit, *La reforma de la ejecuci3n penal* (p. 90-113). Val3ncia: Tirant lo Blanch.

T3bar, B. (2006). *El modelo de libertad condicional espa3ol*. Pamplona: Aranzadi.

Travis, J. (2005). *But they all come back: facing the challenges of prisoner reentry*. Washington, D.C.: Urban Institute Press.

Weaver, B.; Tata, C.; Munro, M. i Barry, M. (2012). "The failure of recall to prison. Early-release, front-door and back-door sentencing and the revolving prison door in Scotland". *European journal of probation*, 4 (1), 85-98. (Publicaci3n electr3nica.)

http://www.ejprob.ro/uploads_ro/757/Scotland.pdf

White, M. et al. (2011). "Halfway back: an alternative to revocation for technical parole violators". *Criminal Justice Policy Review*, 22, 140-166.

Whitehead, P.; Ward, T. i Collie, R. (2007). "Time for a change: applying the good lives model of rehabilitation to a High-Risk Violent Offender". *International Journal of Offender Therapy and Comparative Criminology*, 51, 578-97.

Worral, A. i Mawby, R. (2004). "Intensive projects for prolific/persistent offenders". A A. Bottoms; S. Rex i G. Robinson (eds.). *Alternatives to Prison* (p. 268-289). Cullompton: Willan.

Zhang, S.; Roberts, R. i Callanan, V. (2006). "Preventing parolees from returning to prison through community-based reintegration". *Crime and Delinquency*, 52, 551-571.

7. Annexos

7.1. Annex 1. Plantilla d'anàlisi

I. DADES IDENTIFICATIVES

- 1) N. Referència intern:
- 2) Data d'anàlisi de l'expedient:
- 3) Sexe: Home Dona
- 4) Data naixement:
- 5) Nacionalitat: Espanyola Estrangera
- 6) Delicte (més greu pel qual compleix condemna actual): Propietat Drogues Vida/lesions Llib. sexual Vido Altres Indicar:
- 7) Condemna (acumulada que s'està complint: anys/dies):
- 8) Antecedents penals: sí no
- 9) Primarietat a presó: sí no
- 10) Presó preventiva (més 6 mesos): sí no
- 11) Responsabilitat civil: sí no
- 12) Ingress voluntari: sí no

II. VALORACIÓ INICIAL DE L'INTERN

II.A) ÀREA SOCIOFAMILIAR

- 1) Suport familiar: sí no sd
- 2) Parella estable convencional: sí no sd
- 3) Fills: sí no sd
- 4) Xarxa social delictiva: sí no sd
- 5) Altres (especificar):

II.B) ÀREA FORMATIVA-LABORAL

- 1) Graduat escolar: sí no sd
- 2) Formació laboral qualificada o semiqualficada: sí no sd
- 3) Altres (especificar):

II.C) NECESSITATS CRIMINÒGENES DETECTADES (indicar si es detecten)

- 1) Dependència drogues/alcohol:
- 2) Problemes mentals:
- 3) Problemes autocontrol:
- 4) Manca d'habilitats de relació interpersonal:
- 5) Distorsions cognitives:
- 6) (Manca) Formació (professional):
- 7) (Manca) Formació reglada:
- 8) (Manca) Inserció laboral:
- 8) Altres (especificar)

II.D) ASPECTES FAVORABLES AL CANVI DETECTATS (indicar si es detecten)

- 1) Motivació individual
- 2) Suport familiar
- 3) Parella convencional
- 4) Entorn no delictiu
- 5) Possibilitats d'inserció laboral
- 6) Altres (especificar)

II.E) CLASSIFICACIÓ INICIAL

1) Classificació: 1r grau O 2n grau O 3r grau O

2) Motivació:

III. VIDA PENITENCIÀRIA ABANS DE LA REGRESSIÓ

III.A) VIDA EN SEGON GRAU

1) Conflictivitat a presó: sí O no O sd O

2) Tractament de les necessitats detectades: sí O no O parcial O sd O

3) Formació (educativa/professional): sí O no O sd O

4) Treball a presó (productiu): sí O no O sd O

5) Visites/ suport regular família o parella: sí O no O sd O

6) Classificació SAM:

7) Classificació RISCANVI:

8) Activitat reparadora (si existeix responsabilitat civil): si O no O no consta O

9) Altres (especificar):

III.B) VIDA EN TERCER GRAU

1) Residència: Família O Sol/Amics O sd O Institució O (Especificar):

2) Treball: sí O no O sd O

3) Mitjà per aconseguir treball: Intern O Institució O sd O

4) Tractament necessitats detectades: sí O no O parcial O sd O

5) Formació: sí O no O sd O

6) Altres (especificar):

IV) EXPEDIENT DE REGRESSIÓ A SEGON GRAU

- 1) Causa regressió: Infracció penal Consum No reingrés Altres
- 2) Determinació clara fets: sí no
- 3) Especificar causa regressió:
- 4) Accions prèvies per reconduir la situació abans regressió: sí no
- 5) Especificar accions prèvies:
- 6) Audiència a l'interessat: sí no
- 7) Recurs JVP: sí no
- 8) Audiència a l'interessat JVP: sí no
- 9) Altres aspectes remarcables procediment (especificar):

V) CONSEQÜÈNCIES DE LA REGRESSIÓ

V.A) ÀREA PENITENCIÀRIA

- 1) Tractament: sí no parcial sd
- 2) Treball a presó: sí no sd
- 3) Educació/Formació a presó: sí no sd
- 4) Conflictivitat a presó: sí no sd
- 5) Gaudiment de permisos: sí no sd
- 6) Valoració SAM:
- 7) Valoració RISCANVI:
- 8) Classificació final: 1r grau 2n grau 2n grau semiobert 3r grau LC
- 9) Activitat reparadora (si existeix RC): sí no no consta
- 10) Altres aspectes remarcables (especificar):

V.B) ÀREA SOCIOFAMILIAR

- 1) Visites i ajuda familiar: sí no sd
- 2) Canvis en l'àrea familiar (especificar):

V.C) ÀREA LABORAL

- 1) Pèrdua del treball: sí no sd
- 2) Altres (especificar)

VI) VALORACIÓ DESPRÉS DE LA LECTURA DE L'EXPEDIENT

1. Fer un resum sintètic de les dades més rellevants del cas.
2. Fer una valoració del cas. Aspectes a fer constar en aquesta valoració: Quines han estat les causes de la revocació? Es va tractar de reconduir la situació abans de la revocació? Sabem quina ha estat l'actitud de l'intern després de la revocació?
3. Indicar aspectes dels quals manca informació.
4. Indicar qualsevol altre aspecte reflectit per la documentació que pugui ser rellevant pel nostre objecte d'anàlisi.

7.2. Annex 2. Fitxa resum entrevista i valoració del cas

Dia	
Lloc	
Durada	
Entrevistador/a	

Perfil entrevistat

Codi: Any naixement: Grau a la sortida: Causa regressió: Sexe/Nacionalitat:

Context / Dinàmica entrevista

--

Resum i primeres impressions

BLOC A (VIDA EN RÈGIM OBERT)
BLOC B (INFRACCIÓ/CAUSES)
BLOC C (PROCEDIMENT DE REGRESSIÓ)

BLOC D (CONSEQUÈNCIES DE LA REGRESSIÓ)

BLOC E (PERCEPCIÓ DEL TRACTE REBUT)

BLOC F (PERSPECTIVES DE FUTUR)

ALTRA INFORMACIÓ RELLEVANT (QUE NO APAREIXIA A L'ANÀLISI DE L'EXPEDIENT)

Postentrevista

Valoració del cas (en atenció tant a la fitxa del expedient com a l'entrevista)

A) CAUSES INFRACCIÓ (FOCUS EN SI ES PODIA HAVER PREVIUNGUT)

B) PROCEDIMENT DE REGRESSIÓ (JUSTÍCIA DEL PROCEDIMENT/JUSTÍCIA DE LA REGRESSIÓ)

Justicia del procedimiento (*¿Estan acreditados los hechos; ¿fue escuchada la persona? ¿Hubo intervención de autoridad imparcial? ¿La percibe la persona como justa?*)

Proporcionalidad (*¿Son los hechos graves como para justificar una regresión? Valorar esta gravedad en atención al proceso de reinserción de la persona: ¿suponen una regresión en el proceso de rehabilitación?*)

Ultima ratio (o necesidad) (*En caso de ser posible, ¿se le han dado a la persona posibilidades de reconducir la situación? ¿Se ha tratado de resolver el problema por otras vías antes de recurrir a la revocación?*)

C) CONSEQUÈNCIES DE LA REGRESSIÓ (CONFLICTIVITAT/PERSPECTIVES DE REINSERCIÓ) *Incluir aquí si la persona percibe que la regresión ha sido positiva para él*

Aspectes que seria necessari completar a la fitxa/SIPC

Comparació valoració derivada de l'anàlisi de l'expedient/percepció intern

Valoració sintètica del cas